

The effect of women's governance in strengthening the relationship between sustainable performance and tax avoidance

Yassaman Khalili^{1*}, Keramatollah Heydari Rostami², Mahdis Nikzad Ghadikolaei³

1. Assistant Professor, Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran. y_khalili@pnu.ac.ir ORCID: 0000-0002-1496-0251
2. Assistant professor, Management Department, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Arak University, Arak, IRAN. k-heydarirostami@araku.ac.ir ORCID: 0000-0001-6016-0741
3. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Economics and Administrative Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. m.nikzad@umz.ac.ir ORCID: 0009-0000-0481-6486

Abstract

In most countries, a major part of the government's income is obtained through taxes, and the topic of tax avoidance in the world has been attractive to researchers since the past. On the other hand, corporate sustainability and gender diversity have become increasingly important in the current era. This study investigates the impact of board gender diversity and corporate sustainability on tax avoidance in companies listed on the Tehran Stock Exchange from 2017 to 2024. Using a quantile regression model, data from 140 companies over a 7-year period were analyzed. The results indicate that enhanced corporate sustainability performance reduces tax avoidance. Furthermore, greater female representation on the board is associated with decreased tax avoidance, with companies having female board members showing a higher effective tax rate compared to those without. Board gender diversity moderates the relationship between corporate sustainability and tax avoidance, with stronger effects in the middle and upper quantiles of the effective tax rate. Additionally, gender diversity moderates the relationship between firm financial characteristics (size, leverage, return on equity) and tax avoidance. Companies with higher sustainability and greater gender diversity exhibit higher-quality sustainability reporting, contributing to reduced unethical tax behaviors. These findings align with psychological theories (women's risk aversion and ethical orientation) and stakeholder theory. It is recommended that firms increase female board representation and policymakers introduce tax incentives for sustainability and gender diversity.

Key words: Gender diversity of the board of directors, Sustainability, Tax Avoidance, Financial Characteristics, Quantile Regression.

JEL Classification: G30, H26, M14, C31, J16

Extended abstract

1. Introduction

***Corresponding Author:** Yassaman Khalili

Address: Department of Accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran

Email: y_khalili@pnu.ac.ir

Tell: 09126354154

In most countries, a major part of government revenue is obtained through taxes (Dang et al., 2021; Amanda et al., 2023). The issue of tax avoidance in the world has been attractive to researchers since the past, so there are many studies related to this issue (Dang et al., 2021). Tax avoidance is a structured process that successfully increases cash flow and after-tax profits and has always been considered as a strategy for the benefit of shareholders. In contrast, management can take advantage of the opportunistic tax avoidance strategy and harm the value of the firm (Boahen et al., 2024). According to agency theory, tax avoidance is one of the risky investment opportunities available to management (Delgado et al., 2023). The level of profitability is affected by the efficiency in paying taxes of companies, and the more efficient the way of control and tax decisions in the company, the higher the expected profit of the company will be (Amanda et al., 2023). According to Ghaleb et al.'s research (2021), it can be argued that tax decisions in the company are influenced by the board of directors. Alkurdi et al. (2024) also stated that having a female board member in companies is effective and women play a key role in supporting projects that reduce financial risk and can increase the value of the company's reputation. Due to the uncertainty of the research results that exist in the field of the relationship between sustainability and tax avoidance, as well as the effect of the gender diversity of the board of directors (Amanda et al., 2023), the need to investigate this issue in the Iranian economy was observed. The innovation of the present research can be mentioned from different aspects, firstly, the existence of stable performance makes it difficult to reach a high level of tax avoidance (in certain deciles), thus reducing the company's tax avoidance. Second, this study examines the moderating role of board gender diversity on the effect of sustainability performance on tax avoidance. Third, the aforementioned studies were fitted and compared using the quantile panel in different quantiles. Fourth, the analysis of the moderating role of board gender diversity in the relationship between sustainability performance and tax avoidance was investigated through agency theory.

2. Methods

In this research, the quantile regression econometric model was used to estimate and analyze the results of 140 companies admitted to the Tehran Stock Exchange, during the 7-year financial period of 2017-2024.

Hypothesis 1 - The relationship between sustainability performance and tax avoidance is equal in different quantiles.

Hypothesis 2- The relationship between the gender diversity of the board of directors and tax avoidance is equal in different quantiles.

Hypothesis 3- The moderating role of gender diversity of the board of directors in the relationship between sustainability performance and tax avoidance is equal in different quantiles.

Hypothesis 4- The moderating role of the gender diversity of the board of directors in the relationship between company characteristics (including company size, company financial leverage, and return on ownership rights) and tax avoidance is equal in different quantiles.

3. Results

The results of this research show that the stability variable has a negative and significant effect on the dependent variable in different quantiles. The gender diversity variable of the board of directors has a negative and significant effect on the dependent variable in different quantiles. The presence of diversity in the gender of the board of directors strengthens the relationship between corporate sustainability and tax avoidance. Diversity in the gender of the board of directors has a moderating role in the relationship between the company's financial characteristics (company size, financial leverage, return on equity) and tax avoidance.

4. Conclusion

This study investigates the impact of board gender diversity and corporate sustainability on tax avoidance in companies listed on the Tehran Stock Exchange from 2017 to 2024. Using a quantile regression model, data from 140 companies over a 7-year period were analyzed. The results indicate that enhanced corporate sustainability performance reduces

tax avoidance. Furthermore, greater female representation on the board is associated with decreased tax avoidance, with companies having female board members showing a higher effective tax rate compared to those without. Board gender diversity moderates the relationship between corporate sustainability and tax avoidance, with stronger effects in the middle and upper quantiles of the effective tax rate. Additionally, gender diversity moderates the relationship between firm financial characteristics (size, leverage, return on equity) and tax avoidance. Companies with higher sustainability and greater gender diversity exhibit higher-quality sustainability reporting, contributing to reduced unethical tax behaviors. These findings align with psychological theories (women's risk aversion and ethical orientation) and stakeholder theory. It is recommended that firms increase female board representation and policymakers introduce tax incentives for sustainability and gender diversity.

- **Funding:** There is no funding support.
- **Conflict of interest:** Authors declared no conflict of interest.
- **Authors' contribution:** All authors contributed to the writing of the article, approved the content of the article and agreed on all aspects of the work.
- **Acknowledgements:** The authors would like to thank the journal's administrators and referees.

اثر حکمرانی زنان در تقویت رابطه عملکرد پایدار و اجتناب مالیاتی

یاسمن خلیلی^{۱*}، کرامت الله حیدری رستمی^۲، مهدیس نیکزاد قادیکلایی^۳

۱. استادیار گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ایمیل: y_khalili@pnu.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0002-1496-0251>

۲. استادیار گروه مدیریت، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه اراک، اراک، ایران. ایمیل: k-heydarirostami@araku.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0001-6016-0741>

۳. استادیار گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. ایمیل: m.nikzad@umz.ac.ir

<https://orcid.org/0009-0000-0481-6486>

چکیده

در بیشتر کشورها، بخش عمده‌ای از درآمد دولت از طریق مالیات به دست می‌آید و موضوع اجتناب مالیاتی در دنیا از زمان‌های گذشته تاکنون برای محققان جذاب بوده است. از سوی دیگر، پایداری شرکتی و تنوع جنسیتی در عصر کنونی اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده است. در این پژوهش، تأثیر تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره و پایداری شرکتی بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۲ بررسی شد. با استفاده از مدل رگرسیون چندکی، داده‌های ۱۴۰ شرکت در دوره‌ای ۷ ساله تحلیل شد. نتایج نشان داد که افزایش عملکرد پایداری شرکتی، اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. همچنین، حضور بیشتر زنان در هیأت‌مدیره با کاهش اجتناب مالیاتی همراه است، به‌طوری‌که شرکت‌های دارای عضو زن در هیأت‌مدیره، نرخ مؤثر مالیاتی بالاتری نسبت به شرکت‌های بدون عضو زن داشتند. تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره نقش تعدیلی در رابطه بین پایداری شرکتی و اجتناب مالیاتی ایفا می‌کند و این اثر در چندک‌های میانی و بالای نرخ مؤثر مالیاتی قوی‌تر است. علاوه بر این، تنوع جنسیتی بر رابطه بین ویژگی‌های مالی شرکت (اندازه، اهرم مالی، بازده حقوق مالکانه) و اجتناب مالیاتی تأثیر تعدیلی دارد. شرکت‌های با پایداری بالاتر و تنوع جنسیتی بیشتر، گزارشگری پایداری با کیفیت‌تری ارائه می‌دهند که به کاهش رفتارهای غیراخلاقی مالیاتی کمک می‌کند. این یافته‌ها با نظریه‌های روان‌شناختی (ریسک‌گریزی و اخلاق‌مداری زنان) و نظریه ذینفعان همخوانی دارد. پیشنهاد می‌شود شرکت‌ها حضور زنان در هیأت‌مدیره را افزایش دهند و سیاست‌گذاران مشوق‌های مالیاتی برای پایداری و تنوع جنسیتی وضع کنند.

واژگان کلیدی: تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره، پایداری، اجتناب مالیاتی، ویژگی‌های مالی، رگرسیون چندک.

طبقه‌بندی JEL: G30, H26, M14, C31, J16

^۱ * نویسنده مسئول: یاسمن خلیلی

آدرس: گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

ایمیل: y_khalili@pnu.ac.ir تلفن: ۰۹۱۲۶۳۵۴۱۵۴

۱. مقدمه

در بسیاری از کشورها، مالیات بخش عمده درآمد دولت را تشکیل می‌دهد (دانگ و همکاران^۱، ۲۰۲۱؛ آماندا و همکاران^۲، ۲۰۲۳)، اما اجتناب و فرار مالیاتی درآمد واقعی را کاهش می‌دهد (محسنی ملکی، ۱۴۰۰؛ دانگ و همکاران، ۲۰۲۱). اجتناب مالیاتی به‌عنوان استراتژی برای افزایش جریان نقدی و سود پس از مالیات، مورد توجه سهامداران است (بوهن و همکاران^۳، ۲۰۲۴). با این حال، استفاده فرصت‌طلبانه مدیران از این استراتژی می‌تواند به ارزش شرکت آسیب برساند (بوهن و همکاران، ۲۰۲۴). بر اساس تئوری نمایندگی، اجتناب مالیاتی تصمیمی پرریسک است که ممکن است با منافع سهامداران هم‌راستا نباشد (دلگادو و همکاران^۴، ۲۰۲۳). مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی مؤثر می‌توانند رفتار مدیران را در برنامه‌ریزی مالیاتی کنترل کنند (بوهن و همکاران، ۲۰۲۴). سودآوری شرکت، معیاری کلیدی برای تصمیم‌گیری اقتصادی، بر اجتناب مالیاتی تأثیر دارد (سلینشک^۵ و همکاران، ۲۰۲۱). تصمیمات مالیاتی کارآمد سود مورد انتظار را افزایش می‌دهد (آماندا و همکاران، ۲۰۲۳). مطابق با پژوهش غالب^۶ و همکاران (۲۰۲۱) می‌توان استدلال کرد که تصمیمات مالیاتی در شرکت تحت تأثیر هیأت مدیره است. هیأت مدیره با اطمینان از صحت داده‌های مالی و محاسبه تعهدات مالیاتی، نقش مهمی در درآمد دولت و توسعه کشور ایفا می‌کند (ارین و همکاران^۷، ۲۰۱۶؛ آماندا و همکاران، ۲۰۲۳). حضور زنان در هیأت مدیره، ریسک مالی را کاهش داده و شهرت شرکت را بهبود می‌بخشد (الکوردی و همکاران^۸، ۲۰۲۴). از منظر روان‌شناختی، تفاوت‌های جنسیتی در تصمیم‌گیری شرکتی بر اجتناب مالیاتی اثر دارد. زنان به دلیل ریسک‌گریزی (کروسون و گنیزی، ۲۰۰۹) از استراتژی‌های پرخطر اجتناب مالیاتی دوری می‌کنند. پایبندی زنان به اصول اخلاقی و مسئولیت اجتماعی (گیلیگان، ۱۹۸۲) رفتارهای غیراخلاقی مانند اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. مهارت‌های ارتباطی و نظارتی زنان شفافیت مالی را بهبود می‌بخشد (آدامز و فریرا، ۲۰۰۹)، و تنوع جنسیتی کیفیت تصمیم‌گیری گروهی را ارتقا می‌دهد (هوور و همکاران، ۲۰۱۲). با توجه به عدم قطعیت در نتایج تحقیقات درباره ارتباط پایداری و اجتناب مالیاتی و نقش تنوع جنسیتی (آماندا و همکاران، ۲۰۲۳)، این پژوهش در اقتصاد ایران انجام شد. نوآوری‌های پژوهش شامل: (۱) عملکرد پایداری دسترسی به اجتناب مالیاتی را در چندک‌های خاص دشوار کرده و آن را کاهش می‌دهد؛ (۲) بررسی نقش تعدیلی تنوع جنسیتی هیأت مدیره در رابطه بین پایداری و

¹ Dang et al

² Amanda et al

³ Boahen et al

⁴ Delgado et al

⁵ Selinšek

⁶ Ghaleb

⁷ Erin et al

⁸ Alkurdi et al

اجتناب مالیاتی؛ ۳) استفاده از پنل چندکی برای تحلیل در چندک‌های مختلف؛ ۴) تحلیل نقش تعدیلی تنوع جنسیتی از منظر تئوری نمایندگی است. سؤال اصلی پژوهش این است که چگونه حضور بیشتر زنان در هیأت مدیره رابطه بین عملکرد پایداری و اجتناب مالیاتی را تعدیل می‌کند؟ برای پاسخ، داده‌های تابلویی شرکت‌های بورسی تهران (۱۳۹۶-۱۴۰۲) بررسی شد و چهار فرضیه طراحی گردید: ۱) رابطه بین پایداری و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است؛ ۲) رابطه بین تنوع جنسیتی و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است؛ ۳) نقش تعدیلی تنوع جنسیتی در رابطه بین پایداری و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است؛ ۴) نقش تعدیلی تنوع جنسیتی در رابطه بین ویژگی‌های شرکتی (اندازه، اهرم مالی، بازده حقوق مالکانه) و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است. ساختار پژوهش شامل: بخش دوم مبانی نظری، بخش سوم پیشینه پژوهش، بخش چهارم روش پژوهش، نمونه، مدل‌ها و تعریف متغیرها، بخش پنجم یافته‌های پژوهش و بخش ششم بحث و نتیجه‌گیری است.

۲. مبانی نظری

اجتناب مالیاتی

اجتناب مالیاتی، به‌عنوان تلاش شرکت‌ها برای کاهش بار مالیاتی از طریق بهره‌برداری از خلأهای قانونی، توجه دانشگاهیان، سیاست‌گذاران و جامعه را جلب کرده است (لوپو مارتینز و همکاران^۱، ۲۰۲۴). این استراتژی شامل طیف وسیعی از فعالیت‌ها، از روش‌های قانونی تا تقلب است (زولفا و همکاران^۲، ۲۰۲۳؛ نصیح و همکاران^۳، ۲۰۲۴) و هدف آن کاهش بدهی‌های مالیاتی و افزایش سود و جریان نقدی است (سوگیر^۴ و همکاران، ۲۰۲۴). تمایز بین تکنیک‌های قانونی و غیرقانونی پیچیده است (لوپو مارتینز و همکاران، ۲۰۲۴). فشار بازار و نفوذ سهامداران از عوامل کلیدی اجتناب مالیاتی‌اند (کوورمن و ولت^۵، ۲۰۱۹). برخی مطالعات (چیز و همکاران، ۲۰۲۱) نشان می‌دهند اجتناب مالیاتی می‌تواند ارزش شرکت را افزایش دهد، اما ممکن است به تشدید تعارضات نمایندگی یا جرمه‌های مالیاتی منجر شود. نظریه هزینه-فایده (چیز و همکاران^۶، ۲۰۲۱؛ دانگ و همکاران، ۲۰۲۱) بیان می‌کند که مدیران مزایای کاهش مالیات را با هزینه‌های حسابرسی، جرمه‌ها و آسیب شهرتی می‌سنجند و در صورت برتری مزایا، به اجتناب مالیاتی روی می‌آورند. این استراتژی می‌تواند تنش‌هایی با سهامداران ایجاد کند، زیرا مدیران ممکن است وجوه را به جای توزیع سود یا سرمایه‌گذاری، نگه دارند (بوئن و همکاران، ۲۰۲۴).

¹ Lopo Martinez et al

² Zulfa et al

³ Nasih et al

⁴ Souguir

⁵ Kovermann & Velte

⁶ Chyz et al

اجتناب مالیاتی به عنوان یک استراتژی مالی پیچیده، از روش‌های قانونی مانند انتقال سود به حوزه‌های کم‌مالیات، استفاده از هزینه‌های قابل کسر (مانند هزینه‌های بهره) یا زمان‌بندی درآمدها و هزینه‌ها برای کاهش تعهدات مالیاتی استفاده می‌کند (دانگ و همکاران، ۲۰۲۱). این رویکرد سود پس از مالیات و جریان نقدی را بهبود می‌بخشد، اما با ریسک‌هایی مانند جریمه‌های مالیاتی و آسیب شهرتی همراه است (بادوت و همکاران، ۲۰۲۰). نظریه نمایندگی (جنسن و مک‌لینگ^۱، ۱۹۷۶) نشان می‌دهد که مدیران ممکن است برای منافع شخصی یا شرکتی به اجتناب مالیاتی روی آورند، که می‌تواند تضاد با سهامداران را تشدید کند. در ایران، ساختار اقتصادی متمرکز، نظارت مالیاتی ضعیف و شرایط ناپایدار (تورم و تحریم‌ها) انگیزه اجتناب مالیاتی را، به‌ویژه در صنایع سرمایه‌بر مانند پتروشیمی و فلزات اساسی، افزایش می‌دهد. نظریه هزینه-فایده نشان می‌دهد که شرکت‌ها باید مزایا را با ریسک‌های قانونی و شهرتی مقایسه کنند. اجتناب مالیاتی می‌تواند ارزش شرکت را افزایش دهد، اما استفاده نادرست آن به تعارضات نمایندگی و کاهش اعتماد ذینفعان منجر می‌شود (بوهن و همکاران، ۲۰۲۴).

تنوع جنسیتی هیأت مدیره

تنوع جنسیتی هیأت مدیره، که به عنوان درصدی از اعضای زن در ترکیب هیأت مدیره تعریف می‌شود، از منظر حسابداری و مدیریت مالی به عنوان یک عامل کلیدی در بهبود حاکمیت شرکتی و تصمیم‌گیری‌های مالی شناخته می‌شود (حیدری رستمی و همکاران، ۱۴۰۴). نظریه تنوع گروهی (هوور و همکاران، ۲۰۱۲) بیان می‌کند که حضور زنان در هیأت مدیره با وارد کردن دیدگاه‌های متنوع، کیفیت تصمیم‌گیری‌های استراتژیک را ارتقا می‌دهد، زیرا تفاوت‌های جنسیتی به غنای بحث‌ها و کاهش سوگیری‌های گروهی منجر می‌شود. از دیدگاه روان‌شناختی، مطالعات نشان می‌دهند که زنان به‌طور کلی ریسک‌گریزتر هستند (خلیلی و همکاران، ۱۴۰۳؛ کروسون و گنیزی، ۲۰۰۹) و پایبندی قوی‌تری به اصول اخلاقی دارند (گیلیگان، ۱۹۸۲)، که این ویژگی‌ها احتمال اتخاذ استراتژی‌های پرخطر مانند اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد (الکوردی و همکاران، ۲۰۲۴). این رفتار محافظه‌کارانه زنان در هیأت مدیره می‌تواند به کاهش ریسک‌های قانونی و شهرتی مرتبط با اجتناب مالیاتی کمک کند. از منظر مهندسی مالی، تنوع جنسیتی به عنوان یک مکانیزم نظارتی داخلی عمل می‌کند که با تقویت شفافیت مالی و بهبود گزارشگری، اعتماد ذینفعان و سرمایه‌گذاران را افزایش می‌دهد (آدامز و فریرا، ۲۰۰۹). تنوع جنسیتی می‌تواند تضادهای نمایندگی را کاهش دهد، زیرا زنان اغلب نظارت دقیق‌تری بر عملکرد مدیریتی اعمال می‌کنند، که این امر به کاهش رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران منجر می‌شود (دارماوان^۲، ۲۰۲۴). بنابراین، تنوع

¹ Jensen & Meckling

² Darmawan

جنسیتی هیأت‌مدیره نه تنها به بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های مالی کمک می‌کند، بلکه به عنوان یک ابزار استراتژیک برای کاهش ریسک‌های مالیاتی و تقویت پایداری شرکتی عمل می‌کند.

تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره و اجتناب مالیاتی

تحقیقات نشان می‌دهند که کیفیت حاکمیت شرکتی بر اجتناب مالیاتی تأثیر دارد (دانگ و همکاران، ۲۰۲۱). تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره که به عنوان بخشی از حاکمیت شرکتی است، می‌تواند بر فعالیت‌های اجتناب مالیاتی اثر بگذارد. تفاوت در شخصیت‌های زنان و مردان نیز می‌تواند بر نگرش‌ها و اقدامات انجام شده آنان تأثیر گذار باشد (زولفا و همکاران، ۲۰۲۳). حضور زنان در هیأت‌مدیره یک شرکت به دلیل نقش مؤثر آنها در نظارت بر عملکرد مدیریتی بسیار حائز اهمیت است (جاربویی^۱ و همکاران، ۲۰۲۰)، علاوه بر آن، حضور زنان در هیأت‌مدیره به دلیل داشتن دیدگاه‌های متفاوت در مدیریت ریسک و رعایت مقررات می‌تواند بر تصمیمات شرکت در خصوص استراتژی مالیاتی نیز تأثیر بگذارد (دارماوان، ۲۰۲۴). الکردی و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهند که هیأت‌مدیره‌های با تنوع جنسیتی بیشتر تمایل دارند به جنبه‌های اخلاقی تبعیت مالیاتی توجه بیشتری داشته باشند. زنان در هیأت‌مدیره در مورد مسائل اجتماعی و رعایت قوانین از جمله مالیات نگرانی بیشتری دارند. آنها می‌توانند مدافع شفافیت در گزارشگری مالی باشند و شرکت‌ها را تشویق کنند تا از شیوه‌های اجتناب مالیاتی بحث‌برانگیز یا قانون‌شکن اجتناب کنند. بنابراین، تنوع جنسیتی در هیأت‌مدیره نه تنها پتانسیل کاهش خطرات شهرت مرتبط با شیوه‌های بحث‌برانگیز اجتناب مالیاتی را دارد، بلکه می‌تواند انطباق شرکت با مقررات را تقویت کند، وجهه شرکتی بهتری در نزد عموم مردم ایجاد کند و منجر به تقویت اعتماد سرمایه‌گذاران شود (دارماوان، ۲۰۲۴). مطالعه آماندا و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد که حضور بیشتر زنان در هیأت‌مدیره به کاهش تضاد منافع بین مدیریت و سهامداران کمک می‌کند و می‌تواند منجر به کاهش فعالیت‌های اجتناب از مالیاتی شود. در مقابل، برخی تحقیقات مانند مالا و آردیانتو (۲۰۲۱) بیان می‌کنند که تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره هیچ تأثیری بر اجتناب از مالیات شرکت‌ها ندارد؛ زیرا هیأت‌مدیره شرکت بر اساس حرفه‌ای بودن افراد انتخاب می‌شود نه بر اساس جنسیت، بنابراین از نظر اجتناب مالیاتی، هیچ تفاوتی بین دو جنس وجود ندارد (زولفا و همکاران، ۲۰۲۳). همچنین مطالعه ژانگ^۲ و همکاران (۲۰۲۲) نشان داد که حضور مدیران زن در هیأت‌مدیره به دلیل سطح پایین تنوع جنسیتی مدیران، هیچ تأثیری بر تصمیم‌گیری در مورد شیوه‌های اجتناب مالیاتی ندارد، بنابراین نمی‌توانند بر تصمیمات اجتناب مالیاتی در شرکت‌ها اثرگذار باشند (آماندا و همکاران، ۲۰۲۳). بنابراین نتایج مطالعات قبلی نشان دهنده تناقضات در رابطه با تأثیر تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره بر اجتناب مالیاتی است (بوهن و همکاران، ۲۰۲۴).

¹ Jarboui

² Zhang

عملکرد پایدار

عملکرد پایدار شرکتی به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که با تمرکز بر بهبود معیارهای زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی به ایجاد ارزش بلندمدت برای ذینفعان منجر می‌شود. پایداری شرکتی به‌عنوان یک چارچوب گزارشگری، شفافیت مالی و غیرمالی را تقویت می‌کند و امکان ارزیابی دقیق‌تر عملکرد شرکت را فراهم می‌سازد. شاخص‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی شامل اقدامات زیست‌محیطی (مانند کاهش انتشار کربن)، مسئولیت‌های اجتماعی (مانند بهبود شرایط کاری) و حاکمیت شرکتی (مانند شفافیت در تصمیم‌گیری) است که همگی بر کاهش رفتارهای غیراخلاقی مانند اجتناب مالیاتی تأثیر دارند (نصیح و همکاران، ۲۰۲۴). نظریه ذینفعان (فریمن^۱، ۱۹۸۴) تأکید می‌کند که شرکت‌های متعهد به پایداری، تحت فشار ذینفعان کلیدی مانند سرمایه‌گذاران، مشتریان و نهادهای نظارتی، به رعایت اصول اخلاقی و قانونی پایبندترند، که این امر تمایل به اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. پایداری به‌عنوان یک مکانیزم نظارتی داخلی عمل می‌کند که با افزایش شفافیت در گزارشگری مالی، ریسک‌های مرتبط با اجتناب مالیاتی، مانند جرمه‌های قانونی یا آسیب‌های شهرتی، را کاهش می‌دهد (سوگیر و همکاران، ۲۰۲۴). پایداری شرکتی می‌تواند به‌عنوان یک استراتژی برای جذب سرمایه‌گذاری‌های پایدار و کاهش هزینه سرمایه عمل کند، زیرا شرکت‌های پایدار معمولاً از ریسک‌های عملیاتی و مالی کمتری برخوردارند. در بستر ایران، با توجه به فشارهای بین‌المللی برای رعایت استانداردهای زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی و الزامات بورس اوراق بهادار تهران برای گزارشگری پایداری، شرکت‌های بزرگ‌تر، به‌ویژه در صنایع پتروشیمی، تمایل بیشتری به بهبود عملکرد پایداری نشان می‌دهند. با این حال، چالش‌هایی نظیر کمبود زیرساخت‌های گزارشگری استاندارد و نظارت ضعیف در برخی صنایع، مانع از تحقق کامل پتانسیل پایداری در کاهش اجتناب مالیاتی می‌شود. ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که شرکت‌های با امتیاز زیست‌محیطی، اجتماعی و حاکمیتی بالاتر، به دلیل تعهد به شفافیت و پاسخگویی، کمتر به استراتژی‌های تهاجمی اجتناب مالیاتی متوسل می‌شوند، که این امر با نظریه هزینه-فایده (دانگ و همکاران، ۲۰۲۱) نیز همخوانی دارد، زیرا مزایای شهرتی و مالی پایداری، هزینه‌های بالقوه اجتناب مالیاتی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

عملکرد پایدار و اجتناب مالیاتی

پژوهش‌های اخیر (عادو و همکاران^۲، ۲۰۲۲؛ عیلامر و همکاران، ۲۰۲۴) نشان می‌دهند که رابطه عملکرد پایداری و اجتناب مالیاتی پیچیده است و توجه جامعه، سرمایه‌گذاران، سیاست‌گذاران و دانشگاهیان را جلب کرده است. افشای پایداری می‌تواند نشان‌دهنده تعهد به مسئولیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی باشد یا به‌عنوان ابزاری برای منحرف کردن توجه از اجتناب مالیاتی

¹ Freeman

² Adu et al

عمل کند (نصیح و همکاران، ۲۰۲۴). این سوال که آیا و تا چه سطحی مدیران درگیر کاهش شدید بدهی‌های مالیاتی شرکت خود و به طور همزمان، بهبود پایداری شرکت می‌شوند، مبهم است (اینگر و وانسنت^۱، ۲۰۱۹). برخی از مطالعات در ادبیات پژوهش، ارتباط بین پایداری و فعالیت‌های غیرمسئولانه شرکتی مانند اجتناب مالیاتی و مدیریت سود را مورد بررسی قرار دادند، اما شواهد غیرقابل قطعی ارائه کرده است (بادوت و همکاران^۲، ۲۰۲۰). برخی مطالعات (کیم و همکاران، ۲۰۱۱) پایداری را نشانه تعهد اخلاقی دانسته و معتقدند شرکت‌های پایدار کمتر به اجتناب مالیاتی روی می‌آورند. در مقابل، عیلامر و همکاران (۲۰۲۴) استدلال می‌کنند که پایداری ممکن است برای افزایش شهرت و پنهان کردن دستکاری‌های مالیاتی و سود استفاده شود، که رابطه مثبتی بین پایداری و فعالیت‌های غیرمسئولانه را نشان می‌دهد. خلأ پژوهشی در درک تعامل پیچیده پایداری، اجتناب مالیاتی و حاکمیت شرکتی، به‌ویژه در تأثیر بر ارزش شرکت، مشهود است (علام و همکاران، ۲۰۲۴). سودآوری عامل کلیدی در تعیین رفتار مالیاتی است. شرکت‌های با عملکرد بهتر، سیاست‌های مالیاتی کارآمدی دارند که منافع ذینفعان را برآورده می‌کند (الکوردی و همکاران، ۲۰۲۴). برای پایداری بلندمدت، بهبود رشد و عملکرد شرکت ضروری است (آماندا و همکاران، ۲۰۲۳).

اندازه شرکت

اندازه شرکت، که معمولاً با لگاریتم طبیعی دارایی‌ها سنجیده می‌شود، بر رفتار مالیاتی تأثیرگذار است. کوورمن و ولت (۲۰۱۹) نشان دادند که شرکت‌های بزرگ‌تر به دلیل منابع گسترده، توانایی بیشتری در طراحی استراتژی‌های مالیاتی پیچیده دارند. با این حال، نظریه نمایندگی جنسن و مک‌لینگ (۱۹۷۶) بیان می‌کند که نظارت شدیدتر ذینفعان، مانند سرمایه‌گذاران نهادی و نهادهای نظارتی، تمایل این شرکت‌ها به اجتناب مالیاتی تهاجمی را کاهش می‌دهد. در ایران، شرکت‌های بزرگ بورسی، مانند پتروشیمی‌ها، به دلیل الزامات گزارشگری و نظارت سازمان بورس، شفافیت بیشتری دارند و از ابزارهای قانونی مانند معافیت‌های مالیاتی یا انتقال سود استفاده می‌کنند. این رفتار با نظریه هزینه-فایده دانگ و همکاران (۲۰۲۱) همخوانی دارد که شرکت‌ها مزایای کاهش مالیات را با ریسک‌های شهرتی و قانونی می‌سنجند. اندازه شرکت به‌عنوان متغیر کنترلی و عامل تعیین‌کننده در استراتژی‌های مالیاتی، به‌ویژه در محیط‌های نظارتی مانند بورس تهران، عمل می‌کند.

اهرم مالی

اهرم مالی، تعریف‌شده به‌عنوان نسبت بدهی به دارایی‌ها یا حقوق صاحبان سهام، از عوامل کلیدی در تصمیم‌گیری‌های مالیاتی شرکت‌هاست. لوپو مارتینز و همکاران (۲۰۲۴) نشان دادند که شرکت‌های با اهرم مالی بالا به دلیل فشار تعهدات بدهی، انگیزه

¹ Inger & Vansant

² Baudot et al

بیشتری برای اجتناب مالیاتی دارند. نظریه هزینه‌های نمایندگی جنسن و مک‌لینگ (۱۹۷۶) بیان می‌کند که بدهی بالا تضاد منافع بین مدیران و سهامداران را تشدید کرده و مدیران را به سمت استراتژی‌های پرریسک اجتناب مالیاتی سوق می‌دهد. اهرم مالی به‌عنوان سپر مالیاتی عمل می‌کند، زیرا هزینه‌های بهره بدهی قابل کسر مالیاتی است و نرخ مؤثر مالیاتی را کاهش می‌دهد (سوگیر و همکاران، ۲۰۲۴). در ایران، شرکت‌های با اهرم مالی بالا، به‌ویژه در صنایع سرمایه‌بر مانند فلزات اساسی، در شرایط تورم و نوسانات اقتصادی برای حفظ نقدینگی به اجتناب مالیاتی متوسل می‌شوند، اما این رویکرد با ریسک‌هایی مانند ورشکستگی یا جریمه‌های مالیاتی همراه است. در محیط‌های با نظارت ضعیف، این شرکت‌ها تمایل بیشتری به اجتناب مالیاتی دارند، بنابراین اهرم مالی متغیر کنترلی و تعیین‌کننده‌ای در رفتار مالیاتی است.

بازده حقوق مالکانه

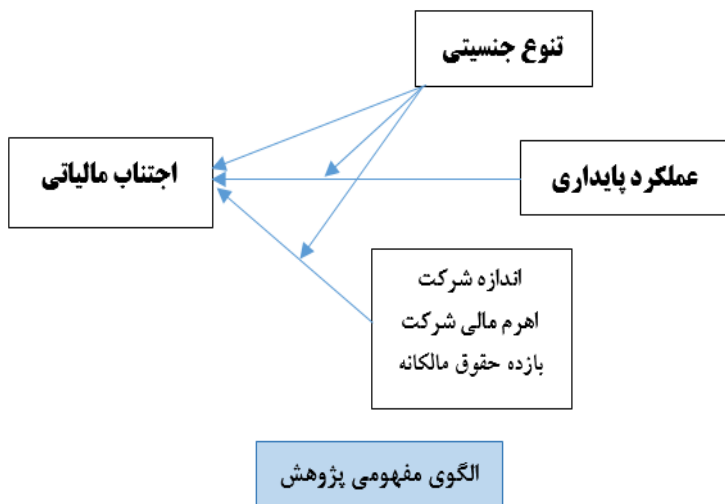
بازده حقوق مالکانه، حاصل تقسیم سود خالص بر حقوق صاحبان سهام، معیاری کلیدی برای ارزیابی عملکرد مالی شرکت‌هاست. عادو و همکاران (۲۰۲۲) نشان دادند شرکت‌های با بازده حقوق مالکانه بالا به دلیل سودآوری، کمتر به اجتناب مالیاتی پرریسک وابسته‌اند. نظریه دینفعان فریمن (۱۹۸۴) بیان می‌کند که این شرکت‌ها به دلیل نیاز کمتر به نقدینگی، از رفتارهای غیراخلاقی مانند اجتناب مالیاتی اجتناب می‌کنند و از معافیت‌های قانونی استفاده می‌کنند. در ایران، شرکت‌های سودآور، به‌ویژه در پتروشیمی، به دلیل منابع مالی و بازارهای صادراتی کمتر به اجتناب مالیاتی متوسل می‌شوند، اما در شرایط تحریم و نوسانات ارزی ممکن است به بهینه‌سازی مالیاتی روی آورند. ال‌کوردی و همکاران (۲۰۲۴) دریافتند که بازده حقوق مالکانه بالا با افزایش شفافیت و کاهش تضادهای نمایندگی، رفتار مالیاتی مسئولانه را تقویت می‌کند.

با توجه به نتیجه برخی مطالعات که نشان می‌دهد تنوع جنسیتی هیأت مدیره به طور مثبت با عملکرد پایداری مرتبط است و با تکیه بر تئوری نمایندگی، انتظار می‌رود شرکت‌هایی با تنوع جنسیتی هیأت مدیره از سطح شفافیت اطلاعات بالاتری برخوردار باشند. علاوه بر این، انتظار می‌رود که درصد بالایی از اعضای زن در هیأت مدیره می‌توانند اثر تعدیل‌کننده بر رابطه بین عملکرد پایداری و اجتناب مالیاتی ایفا کنند. با توجه به مبانی ذکر شده، چهار فرضیه ذیل پیشنهاد می‌گردد:

فرضیه ۱- رابطه بین عملکرد پایداری و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است.

فرضیه ۲- رابطه بین تنوع جنسیتی هیأت مدیره و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است.

فرضیه ۳- نقش تعدیلی تنوع جنسیتی هیأت مدیره در ارتباط میان عملکرد پایداری و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است.

فرضیه ۴- نقش تعدیلی تنوع جنسیتی هیأت مدیره در ارتباط میان ویژگی‌های شرکتی (اعم از اندازه شرکت، اهرم مالی شرکت و بازده حقوق مالکانه) و اجتناب مالیاتی در چندک‌های مختلف برابر است.

۳. پیشینه پژوهش

بتاینه^۱ و همکاران (۲۰۲۵) در پژوهشی با بررسی ۷۲ شرکت در بورس عمان (۲۰۱۸-۲۰۲۳) با روش گشتاورهای تعمیم‌یافته نشان دادند که مالکیت خانوادگی و خارجی با اجتناب مالیاتی رابطه مثبت دارد، اما حضور مدیران زن همراه با مالکیت نهادی و مدیریتی، اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. با این حال، تأثیر زنان در شرکت‌های با مالکیت خانوادگی و خارجی محدود است. حسین^۲ و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای در شرکت‌های مالزیایی (۲۰۱۷-۲۰۲۲) با روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دریافتند که شرکت‌های اجتناب‌کننده از مالیات، افشای پایداری بالاتری دارند، اما حضور بیشتر زنان در هیأت مدیره اجتناب مالیاتی را کاهش و افشای پایداری را بهبود می‌بخشد، که بر اهمیت تنوع جنسیتی در حاکمیت شرکتی تأکید دارد. جیانارو و تزرمس^۳ (۲۰۲۵) با بررسی صنعت گردشگری (۲۰۱۱-۲۰۲۲) نشان دادند که مسئولیت اجتماعی شرکتی با اجتناب مالیاتی رابطه مثبت دارد، اما حضور مدیران زن این رابطه را تعدیل می‌کند. روابط جایگزین و مکمل بین مسئولیت اجتماعی و اجتناب مالیاتی به سطح مسئولیت اجتماعی و تنوع جنسیتی بستگی دارد. الکوردی و همکاران (۲۰۲۴) در شرکت‌های اردنی (۲۰۱۳-۲۰۲۰) با تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان دادند که سودآوری با نرخ مالیات مؤثر رابطه منفی دارد، اما تنوع جنسیتی هیأت مدیره این رابطه را به مثبت تغییر می‌دهد. سرهان^۴ و همکاران (۲۰۲۴) در انگلستان (۲۰۰۲-۲۰۱۶) با مدل‌های رگرسیون توبیت^۵ دریافتند که پیشگیری از فساد با اجتناب مالیاتی رابطه

¹ Bataineh

² Hossain

³ Giannarou & Tzeremes

⁴ Sarhan et al

⁵ The Tobit regression

منفی دارد و ویژگی‌های هیأت مدیره این رابطه را تعدیل می‌کند. بوهن و همکاران (۲۰۲۴) با تحلیل رگرسیون و مدل پنل در بریتانیا (۱۹۹۹-۲۰۱۹) نشان دادند که تنوع ژنتیکی^۱ و بین‌فردی اعضای هیأت مدیره، از جمله توانایی‌های شناختی و ارزش‌های اجتماعی، اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. نصیح و همکاران (۲۰۲۴) در شرکت‌های غیرمالی اندونزیایی (۲۰۱۰-۲۰۱۸) با تحلیل رگرسیون دریافتند که گزارشگری پایداری با اجتناب مالیاتی رابطه مثبت دارد و مشارکت (عدم مشارکت)^۲ در بخشودگی مالیاتی^۳ این رابطه را تضعیف می‌کند. سوگیر و همکاران (۲۰۲۴) با تحلیل پانلی در شرکت‌های فرانسوی (۲۰۰۹-۲۰۲۱) نشان دادند که عملکرد زیست‌محیطی با اجتناب مالیاتی رابطه مثبت دارد و مالکیت نهادی و خانوادگی این رابطه را تعدیل می‌کند. فام^۴ و همکاران (۲۰۲۴) در ویتنام (۲۰۱۷-۲۰۲۲) دریافتند که دوگانگی مدیرعامل با اجتناب مالیاتی رابطه منفی و اندازه هیأت مدیره و کیفیت حسابرسی رابطه مثبت دارند، اما تمرکز مالکیت و پاداش هیأت مدیره تأثیری ندارند. دارماوان (۲۰۲۴) با مرور سیستماتیک مقالات نشان داد که حضور زنان در هیأت مدیره بر عملکرد، نوآوری، سرمایه‌گذاری و مسائل ESG اثر مثبت دارد و مشکلات نمایندگی را کاهش می‌دهد، اما تأثیر آن به زمینه شرکت بستگی دارد. آماندا و همکاران (۲۰۲۳) در اندونزی (۲۰۱۹-۲۰۲۱) با تحلیل رگرسیون نشان دادند که سودآوری و کیفیت حسابرسی با اجتناب مالیاتی رابطه مثبت دارند، اما تنوع جنسیتی هیأت مدیره این روابط را تعدیل نمی‌کند. زولفا و همکاران (۲۰۲۳) در بورس اندونزی (۲۰۱۸-۲۰۲۰) با رگرسیون خطی چندگانه دریافتند که تنوع جنسیتی و کیفیت حسابرسی اثر منفی معنادار و شخصیت اجرایی اثر مثبت غیرمعنادار بر اجتناب مالیاتی دارد. رودیانتو و پیرزادا^۵ (۲۰۲۱) در بورس اندونزی (۲۰۱۴-۲۰۱۶) با رگرسیون پانل تعدیل‌شده نشان دادند که پایداری رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت را تعدیل می‌کند. اجتناب مالیاتی در شرکت‌های غیرحساس به محیط‌زیست با ارزش شرکت رابطه منفی و در شرکت‌های حساس رابطه مثبت دارد و گزارش پایداری این اثر را در غیرحساس‌ها تغییر می‌دهد.

وقفی و همکاران (۱۴۰۳) با بررسی ۳۳ شرکت عراقی (۲۰۲۱-۲۰۱۷) و استفاده از رگرسیون خطی و داده‌های تابلویی نشان دادند که اجتناب مالیاتی اثر معکوس و معناداری بر بازده سهام دارد. مالکیت مدیریتی این رابطه را تضعیف می‌کند، اما مالکیت نهادی تأثیری بر آن ندارد. احمدپور و کنعانی (۱۴۰۲) در بورس تهران (۱۴۰۰-۱۳۹۳) با رگرسیون خطی چندمتغیره و داده‌های تابلویی دریافتند که تنوع جنسیتی هیأت مدیره با مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه مثبت و با اجتناب مالیاتی رابطه منفی و معناداری دارد و مسئولیت‌پذیری اجتماعی این رابطه منفی را تشدید می‌کند. بارانی و براتی (۱۴۰۲) با بررسی شرکت‌های بورسی تهران (-۱۳۹۴

¹ Genetic diversity

² Participation (Nonparticipation)

³ Tax amnesty

⁴ Pham et al

⁵ Rudyanto & Pirzada

۱۴۰۰) و روش داده‌های ترکیبی نشان دادند که شرکت‌های با عملکرد پایدار اجتماعی بالاتر، تمایل کمتری به اجتناب مالیاتی دارند. خواجوی و همکاران (۱۳۹۷) با مطالعه شرکت‌های بورسی تهران (۱۳۹۵-۱۳۹۰) و روش داده‌های ترکیبی و رگرسیون چندمتغیره دریافتند که افشای وضعیت نامطمئن مالیاتی و انگیزه پاداش هیأت مدیره اثر مستقیمی بر اجتناب مالیاتی دارد. حضور زنان تأثیری بر کاهش اجتناب مالیاتی نداشت و اندازه شرکت و نسبت دارایی ثابت نیز اثر مستقیم دارند. دارابی و همکاران (۱۳۹۶) با بررسی شرکت‌های بورسی تهران (۱۳۹۳-۱۳۸۸) و رگرسیون پانلی نشان دادند که شرکت‌های با مسئولیت اجتماعی بالا، اجتناب مالیاتی و ارزش افزوده اقتصادی کمتری دارند. اندازه شرکت اثر معناداری بر اجتناب مالیاتی دارد و شرکت‌های بزرگ‌تر اجتناب مالیاتی بیشتری نشان می‌دهند.

۴. روش پژوهش

پژوهش حاضر از گروه پژوهش‌های کاربردی، رگرسیون-همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مکان انجام پژوهش، بورس تهران و دوره زمانی آن، دوره ۷ ساله محدود سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۲ است. برای انتخاب نمونه، محدودیت‌هایی به شرح ذیل اعمال گردید؛ شرکت‌ها و موسسات مالی موجود در این پایگاه از نمونه حذف شدند. بانک‌ها، بیمه‌ها و سایر شرکت‌های مالی، به دلیل اینکه استانداردهای حسابداری خاصی دارند، مستثنی هستند و به همین دلیل از نمونه حذف شدند. شرکت‌هایی که داده‌های لازم جهت انجام پژوهش (به دلیل استفاده از داده‌های تابلویی)، برای یک سال یا بیشتر در دسترس نداشتند، از نمونه حذف گردیدند، شرکت‌هایی که دارای پایان سال مالی ۲۹ اسفند نبودند (به دلیل همگن نمودن نمونه پژوهش)، از نمونه حذف شدند. در نهایت با اعمال محدودیت‌های بالا و به دست آوردن جامعه در دسترس و استفاده از فرمول کوکران برای یافتن تعداد نهایی نمونه، از میان ۴۶۰ شرکت واجد شرایط ۱۴۰ شرکت انتخاب شد.

نمونه پژوهش از صنایع مختلف از جمله پتروشیمی، فلزات اساسی، خودروسازی انتخاب شده‌اند. داده‌های مورد استفاده از سامانه کدال و گزارش‌های سالانه شرکت‌ها استخراج شده است. برای بررسی تأثیر حضور زنان در هیأت‌مدیره بر اجتناب مالیاتی، شرکت‌ها به دو گروه تقسیم شدند: شرکت‌های دارای حداقل یک عضو زن در هیأت‌مدیره و شرکت‌های فاقد عضو زن. از مجموع ۱۴۰ شرکت، ۶۲ شرکت (۴۴٪) حداقل یک عضو زن در هیأت‌مدیره داشتند. میانگین نرخ مؤثر مالیاتی در این شرکت‌ها ۲۰/۱٪ با انحراف معیار ۴/۸٪ بود که در مقایسه با نرخ قانونی ۲۵٪، نشان‌دهنده اجتناب مالیاتی کمتر است. در مقابل، ۷۸ شرکت (۵۶٪) دارای هیأت‌مدیره‌ای کاملاً مردانه بودند و میانگین نرخ مؤثر مالیاتی در این شرکت‌ها ۱۶/۸٪ با انحراف معیار ۶/۱٪ بود که نشان‌دهنده تمایل بیشتر به اجتناب مالیاتی است. نتایج آزمون تی مستقل نشان داد که تفاوت میانگین نرخ مؤثر مالیاتی بین دو گروه از نظر آماری معنی‌دار است، که تأیید می‌کند شرکت‌های دارای عضو زن در هیأت‌مدیره به‌طور متوسط اجتناب مالیاتی کمتری دارند. میانگین لگاریتم دارایی‌ها

۱۵/۷ با انحراف معیار ۱/۹ است که نشان‌دهنده تنوع در اندازه شرکت‌ها از کوچک تا بزرگ است. میانگین نسبت بدهی به دارایی‌ها ۰/۴۲ با انحراف معیار ۰/۱۸ است که بیانگر وابستگی متوسط به بدهی در نمونه است. میانگین امتیاز پایداری شرکتی بر اساس شاخص پایداری، ۶۲/۴ با انحراف معیار ۱۲/۳ است که تمرکز بیشتری در صنایع پتروشیمی مشاهده می‌شود. همچنین، میانگین درصد حضور زنان در هیأت‌مدیره ۴/۱۲ با انحراف معیار ۷/۸٪ است که نشان‌دهنده حضور محدود زنان در ساختارهای مدیریتی شرکت‌های ایرانی است. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، مدل زیر ارائه گردید:

$$ETR_{it} = \beta_0 + \beta_1 S_{it} + \beta_2 BGD_{it} + \beta_3 BGD_{it} * S_{it} + \beta_4 Size_{it} + \beta_5 BGD_{it} * Size_{it} + \beta_6 Lev_{it} + \beta_7 BGD_{it} * Lev_{it} + \beta_8 ROE_{it} + \beta_9 BGD_{it} * ROE_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

متغیر وابسته، ETR_{it} : جهت محاسبه اجتناب مالیاتی از معیار نرخ موثر مالیاتی استفاده شده است (سرهان و همکاران، ۲۰۲۴) که از تقسیم مالیات قطعی شده به سود قبل از مالیات به دست می‌آید (لانیس و ریچاردسون^۱، ۲۰۱۲؛ کوورمن و ولت، ۲۰۱۹؛ سرهان و همکاران، ۲۰۲۴). این معیار رایج‌ترین معیار برای اندازه‌گیری اجتناب مالیاتی در ادبیات رفتار مالیاتی است و با استفاده از صورت‌های مالی موجود محاسبه می‌شود (لانیس و ریچاردسون، ۲۰۱۲؛ کوورمن و ولت، ۲۰۱۹). علاوه بر این، سهامداران مختلف معمولاً به درآمد مشمول مالیات شرکت علاقه‌مند هستند که برای محاسبه ETR_{it} و ارزیابی رفتار مالیاتی شرکت استفاده می‌شود (فالان و فالان^۲، ۲۰۱۹).

متغیر مستقل، S_{it} : عملکرد پایدار شرکت که برای اندازه‌گیری آن از امتیاز به دست آمده برای شاخص‌های محیط زیست (ENV)، مشارکت اجتماعی (SO)، روابط کارکنان (EMP) و محصولات (PRO) طبق چک لیست موسسه KLD طی سال مالی و با استفاده از تجزیه و تحلیل محتوا انجام شد. برای افشای هر مورد در یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی در هر بعد، در صورت وجود، امتیاز یک و در غیر این‌صورت امتیاز صفر در نظر گرفته شد (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۵).

$$Sit = ENV + SO + EMP + PRO$$

متغیر تعدیلی، BGD_{it} : جنسیت اعضای هیأت مدیره که نشان‌دهنده تعداد اعضای خانم هیأت مدیره است. متغیرهای کنترلی شامل $Size_{it}$: اندازه شرکت که از لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌ها به دست می‌آید، Lev_{it} : اهرم مالی، که از تقسیم جمع دارایی‌ها بر جمع بدهی‌ها حاصل می‌گردد و ROE_{it} : بازده حقوق مالکانه که برابر است با حاصل تقسیم سود قبل از بهره و مالیات بر حقوق مالکانه پایان دوره شرکت.

¹ Lanis & Richardson

² Fallan & Fallan

در این پژوهش از مدل اقتصادسنجی رگرسیون چندک (رگرسیون کوانتایل) برای برآورد و تجزیه و تحلیل نتایج استفاده شد. رگرسیون کوانتایل توصیف بسیار کاملتری از توزیع شرطی متغیرها ارائه می‌کند (محمودی‌نیا^۱، ۲۰۲۱). پایه مدل رگرسیون کوانتایل بر اساس تابع چندک شرطی استوار است. در این روش به جای حداقل سازی مجموع مجذور خطا، قدر مطلق خطا در اشکال نامتقارن حداقل می‌شود. تخمین پارامترها در رگرسیون کوانتایل بر اساس یک تابع زیان متقارن و نامتقارن طراحی شده است. رگرسیون کوانتایل بر خلاف رگرسیون معمولی از حداقل نمودن مجموع قدر مطلق باقیمانده‌های وزنی برای تخمین پارامترهای مدل استفاده می‌کند و به همین دلیل روش حداقل قدر مطلق انحرافات نیز نامیده می‌شود. رگرسیون کوانتایل محدودیت‌های مفروضات رگرسیون معمولی را ندارد، به عنوان مثال در این روش واریانس ناهمسانی و حضور تاثیرگذار داده‌های دور افتاده در برآورد ضرایب هیچ مانعی جهت ساخت مدل برای هر نوع کوانتایل ایجاد نمی‌کند. در واقع رگرسیون کوانتایل نسبت به داده‌های دورافتاده مستحکم است. استفاده از این روش در شرایط غیرنرمال بودن توزیع خطا و در توزیع‌هایی با دنباله‌های بلند و یا دارای چولگی مزیت دیگر رگرسیون کوانتایل محسوب می‌شود. با کمک این روش می‌توان توضیح داد چگونه شاخص مرکزی میانه یا سایر دهک‌ها یا چندک‌های متغیر وابسته، توسط متغیرهای توضیحی تحت تاثیر قرار می‌گیرند. مدل رگرسیون کوانتایل به شکل زیر در نظر گرفته می‌شود:

$$Y_i = X_i' \beta_\tau + \varepsilon_{\tau i}, 0 < \tau < 1 \quad (2)$$

$$Quantile_\tau(Y_i|X_i) = X_i' \beta_\tau \quad (3)$$

که در آن Y_i متغیر وابسته (ETR_{it} : اجتناب مالیاتی)، X_i' بردار متغیرهای توضیحی (S_{it} : عملکرد پایدار شرکت)، (BGD_{it} : جنسیت اعضای هیأت مدیره)، ($Size_{it}$: اندازه شرکت)، (lev_{it} : اهرم مالی)، (ROE_{it} : بازده حقوق مالکانه)، β_τ بردار پارامترهای متناسب با کوانتایل τ ام، ε جزء اخلاص تصادفی و $Quantile_\tau(Y_i|X_i)$ برابر با کوانتایل τ ام Y به شرط X است. در حالت خاص زمانی $\tau = 0.5$ که است (رگرسیون میانه) به حداقل سازی مجموع قدرمطلق باقی‌مانده‌ها پرداخته می‌شود. بنابراین، β_τ از حل تابع زیان زیر بدست می‌آید:

$$\min_{\beta} \left\{ \sum_{i: Y_i > X_i' \beta_\tau} \tau |Y_i - X_i' \beta_\tau| + \sum_{i: Y_i < X_i' \beta_\tau} (1 - \tau) |Y_i - X_i' \beta_\tau| \right\} \quad (4)$$

بر اساس رابطه ۳، رگرسیون کوانتایل به حداقل سازی مجموع قدرمطلق خطاها می‌پردازد و وزن‌های مورد نظر به میزان کوانتایل برآوردی بستگی دارند.

۵. یافته‌های پژوهش

¹ Mahmoudinia

با توجه به اینکه روش رگرسیون کوانتایل در شرایط غیرنرمال بودن توزیع متغیر وابسته و یا وجود داده‌های دور افتاده، در مقایسه با روش‌های رگرسیونی معمولی عملکرد بسیار مناسبی دارد، لذا در این پژوهش از آزمون جارگ-برا برای بررسی نرمال بودن شاخص نسبت ضریب موثر مالیاتی (ETR) به عنوان متغیر وابسته مدل استفاده می‌شود. نتایج این آزمون نشان می‌دهد نسبت ضریب موثر مالیاتی متقارن نبوده و نرمال نیست و بنابراین فرضیه صفر این آزمون مبنی بر نرمال بودن توزیع متغیر وابسته رد می‌شود. لذا استفاده از روش رگرسیون کوانتایل توجیه پیدا می‌کند.

جدول ۱. آزمون جارگوبرا - بررسی نرمال بودن شاخص نسبت ETR

معناداری	جارگوبرا	کشیدگی	چولگی	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	میان	میانگین	متغیر
۰/۰۰۰	۶۷/۶۵۴	۱/۹۸۲	- ۰/۰۳۹	۰/۰۸۴	۰/۱۱۸	۰/۴۹۲	۰/۳۴۱	۰/۳۳۵	ETR

منبع: یافته‌های پژوهش

هدف رگرسیون کوانتایل بررسی دقیق‌تر توضیح‌دهندگی مدل در کل توزیع داده‌ها، به‌ویژه در دنباله‌های ابتدایی و انتهایی است. این پژوهش با داده‌های ۱۴۰ شرکت بورسی تهران (۱۳۹۶-۱۴۰۲) رابطه تنوع جنسیتی هیأت مدیره، پایداری شرکتی و اجتناب مالیاتی را بررسی کرده است. گزارشگری پایداری در ایران، به‌ویژه در شرکت‌های بزرگ‌تر، تحت فشارهای بین‌المللی در حال گسترش است و می‌تواند شفافیت و کاهش اجتناب مالیاتی را تقویت کند. این یافته‌ها بر نقش تنوع جنسیتی و پایداری در بهبود حاکمیت شرکتی و رفتار مالیاتی در شرایط اقتصادی ایران تأکید دارد.

در جدول (۲) نتایج برآورد مدل (۲) با استفاده از روش رگرسیون کوانتایل گزارش شده است.

جدول ۲. نتایج برآورد مدل (متغیر وابسته: ETR)

τ	۰/۱۰	۰/۵۰	۰/۸۰
c	۰/۰۱۵۹ (۰/۰۱)	۰/۰۰۸۱ (۰/۰۰)	۰/۰۰۱۲ (۰/۰۳)
S_{it}	- ۰/۰۰۵۹ (۰/۰۰)	- ۰/۰۰۰۳ (۰/۰۲)	- ۰/۰۰۱۸ (۰/۰۱)
BGD_{it}	- ۰/۰۰۰۶ (۰/۰۲)	- ۰/۰۰۰۴ (۰/۰۱)	- ۰/۰۰۱۲ (۰/۰۴)
$BGD_{it} * S_{it}$	۰/۰۰۰۱ (۰/۰۰)	۰/۰۰۱۷ (۰/۰۳)	۰/۰۲۱۱ (۰/۰۰)
$Size_{it}$	۰/۰۰۵۲ (۰/۰۰)	۰/۱۶۲۸ (۰/۰۰)	۰/۰۱۳۵ (۰/۰۱)
$BGD_{it} * Size_{it}$	- ۰/۰۱۹۲ (۰/۰۱)	- ۰/۰۰۴۷ (۰/۰۲)	- ۰/۰۰۳۸ (۰/۰۲)
Lev_{it}	۰/۰۰۱۵ (۰/۰۰)	۰/۰۰۰۵ (۰/۰۰)	۰/۰۰۰۵ (۰/۰۱)

$BGD_{it} * Lev_{it}$	- ۰/۰۰۸۶ (۰/۰۰)	- ۰/۰۴۱۶ (۰/۰۳)	- ۰/۰۶۲۵ (۰/۰۰)
ROE_{it}	- ۰/۰۴۹۹ (۰/۰۲)	- ۰/۳۶۲۸ (۰/۰۰)	- ۰/۴۰۸۱ (۰/۰۴)
$BGD_{it} * ROE_{it}$	۰/۲۱۰۸ (۰/۰۳)	۰/۰۰۰۹ (۰/۰۰)	۰/۰۴۸۲ (۰/۰۱)
Pseudo R^2	۰/۹۱	۰/۶۵	۰/۸۴
آزمون برابری شیب	۱۷/۳ (۰/۰۲)	۲۸/۷ (۰/۰۰)	۱۹/۴ (۰/۰۱)
آزمون متقارن بودن کوانتایل-ها	۴۱/۷ (۰/۰۰)	۳۸/۶ (۰/۰۰)	۲۹/۲ (۰/۰۰)

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج بررسی مدل در کوانتایل‌های ۰/۱۰، ۰/۵۰ و ۰/۸۰ نشان می‌دهد که پایداری شرکتی اثر منفی و معنی‌داری بر اجتناب مالیاتی دارد، به‌طوری‌که افزایش یک واحد در پایداری شرکتی، اجتناب مالیاتی را بین ۰/۰۰۰۳ تا ۰/۰۰۵۹ واحد کاهش می‌دهد. این یافته تأیید می‌کند که با بهبود عملکرد پایداری شرکتی، انتظار کاهش اجتناب مالیاتی وجود دارد. همچنین، تنوع جنسیتی هیأت مدیره نیز اثر منفی و معنی‌داری بر اجتناب مالیاتی داشته و افزایش یک واحد در این متغیر، اجتناب مالیاتی را بین ۰/۰۰۰۴ تا ۰/۰۰۱۲ واحد کاهش می‌دهد، که نشان‌دهنده کاهش اجتناب مالیاتی با افزایش حضور زنان در هیأت مدیره است. علاوه بر این، تنوع جنسیتی هیأت مدیره با ضرایب ۰/۰۰۰۱ تا ۰/۰۲۱۱، رابطه بین پایداری شرکتی و اجتناب مالیاتی را تقویت می‌کند. تمامی این اثرات در کوانتایل‌های مختلف معنی‌دار بوده و نشان‌دهنده پایداری نتایج در گستره شرکت‌های مورد مطالعه است. بنابراین، هر سه فرضیه پژوهش تأیید می‌شوند.

تفسیر میزان اثرگذاری جنسیت هیأت مدیره بر اجتناب مالیاتی در چندک ۰/۱۰:

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial BGD_{it}} = \beta_2 + \beta_3 S_{it} + \beta_5 Size_{it} + \beta_7 Lev_{it} + \beta_9 ROE_{it} = -0.0006 + 0.0001 * 0.23 - 0.0192 * 18.3 - 0.086 * 0.68 + 0.2108 * 0.32 = -0.034176 \quad (5)$$

افزایش تنوع جنسیتی هیأت مدیره با کاهش نرخ مؤثر مالیاتی شرکت ارتباط دارد و به‌طور متوسط، هر واحد افزایش در شاخص تنوع جنسیتی، نرخ مؤثر مالیاتی را حدود ۰/۰۳۴ واحد کاهش می‌دهد. این نتیجه از یک مدل رگرسیونی خطی با کنترل متغیرهایی مانند اندازه هیأت مدیره، اندازه شرکت، اهرم مالی و بازده حقوق مالکانه به‌دست آمده است. اثر مستقیم تنوع جنسیتی بر اجتناب مالیاتی با ضریب پایه ۰/۰۰۰۶- معنی‌دار است و از طریق تعامل با سایر متغیرها تقویت یا تضعیف می‌شود. اندازه شرکت اثر کاهشی تنوع جنسیتی بر نرخ مؤثر مالیاتی را حدود ۰/۰۱۹۲- واحد تشدید می‌کند، در حالی که بازده حقوق مالکانه اثر تعدیل‌کننده مثبت داشته و با افزایش سودآوری، این تأثیر کاهشی را حدود ۰/۲۱۰۸ واحد تعدیل می‌کند. این یافته‌ها نشان‌دهنده پیچیدگی رابطه بین حاکمیت

شرکتی و سیاست‌های مالیاتی است. هیأت‌های مدیره متنوع‌تر احتمالاً از استراتژی‌های مالیاتی بهینه‌تر استفاده می‌کنند که بار مالیاتی را کاهش می‌دهد، اما این اثر در شرکت‌های بزرگ‌تر به دلیل نظارت دقیق‌تر مالیاتی کمرنگ‌تر است. همچنین، شرکت‌های با اهرم مالی بالا اثر کاهشی قوی‌تری را تجربه می‌کنند، احتمالاً به دلیل تأثیر هزینه‌های بهره به‌عنوان هزینه‌های قابل‌کسر مالیاتی. مدل رگرسیونی بر مفروضات خطی مانند نبود هم‌خطی شدید و نرمال بودن باقیمانده‌ها استوار است. با این حال، تنوع جنسیتی تنها یکی از عوامل مؤثر بر نرخ مؤثر مالیاتی است و متغیرهایی مانند سیاست‌های دولتی یا تفاوت‌های صنعتی نیز نقش دارند. برای استحکام نتایج، استفاده از روش‌های داده‌های پانلی و بررسی مکانیزم‌های واسطه‌ای مانند شفافیت مالی یا ریسک‌پذیری هیأت مدیره پیشنهاد می‌شود.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial S_{it}} = \beta_1 + \beta_3 BGD_{it} = -0.0059 + 0.0001 * 0.01 = -0.0059 \quad (6)$$

بررسی رابطه بین پایداری شرکتی و نرخ مؤثر مالیاتی در چندک ۰/۱۰ (شرکت‌هایی با پایین‌ترین نرخ مؤثر مالیاتی) نشان می‌دهد که افزایش پایداری شرکتی تأثیر بسیار ناچیزی بر کاهش بیشتر بار مالیاتی دارد. هر واحد افزایش در شاخص پایداری تنها منجر به کاهش ۰/۰۰۵۹ واحدی در نرخ مؤثر مالیاتی می‌شود. این اثر ضعیف از دو جزء تشکیل شده است: اثر مستقیم پایداری (۰/۰۰۵۹- β_1) که کاهش جزئی نرخ مؤثر مالیاتی را نشان می‌دهد، احتمالاً به دلیل تعهد این شرکت‌ها به رعایت قوانین مالیاتی یا پرهیز از روش‌های پرریسک اجتناب مالیاتی. شرکت‌های پایدارتر تمایل کمتری به استفاده از راهکارهای تهاجمی کاهش مالیات دارند. از سوی دیگر، اثر تعاملی با تنوع جنسیتی ($\beta_3 \times BGD_{it} = ۰/۰۰۰۰۰۱$) به دلیل سطح بسیار پایین تنوع جنسیتی در هیأت‌های مدیره این شرکت‌ها تقریباً بی‌اهمیت است و فقدان تنوع جنسیتی مانع از هم‌افزایی بین پایداری و ترکیب هیأت مدیره برای بهبود کارایی مالیاتی می‌شود.

این یافته‌ها نشان می‌دهند که در شرکت‌های چندک ۰/۱۰، پایداری به‌تنهایی ابزار مؤثری برای کاهش بیشتر نرخ مؤثر مالیاتی نیست. این شرکت‌ها احتمالاً از قبل از راهکارهای بهینه‌سازی مالیاتی مانند معافیت‌ها یا انتقال سود استفاده کرده‌اند یا به دلیل محدودیت‌های ساختاری (اندازه کوچک یا نظارت شدید) امکان کاهش بیشتر مالیات را ندارند. همچنین، سطح ناچیز تنوع جنسیتی در هیأت‌های مدیره این شرکت‌ها، امکان همکاری بین پایداری و ترکیب جنسیتی برای بهبود مدیریت مالیاتی را محدود می‌کند.

از منظر سیاست‌گذاری، تمرکز صرف بر افزایش شاخص‌های پایداری بدون توجه به بهبود حاکمیت شرکتی، مانند شفافیت مالی یا جذب اعضای متخصص در هیأت مدیره، و ایجاد تنوع واقعی در ترکیب هیأت مدیره، راهبرد کارآمدی برای این شرکت‌ها نیست. بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های هیأت مدیره از طریق آموزش یا استخدام مشاوران مالیاتی تأثیر معنادارتری نسبت به افزایش کمی شاخص‌های پایداری خواهد داشت. همچنین، سیاست‌گذاران باید مشوق‌های مالیاتی برای شرکت‌های پایدار را با مکانیزم‌های نظارتی

قوی همراه کنند تا از سوءاستفاده از شاخص‌های پایداری برای اجتناب مالیاتی جلوگیری شود. این یافته‌ها هشدار می‌دهند که بهبود عملکرد مالیاتی نباید صرفاً به افزایش پایداری شرکتی وابسته باشد و تفکیک سیاست‌ها بر اساس موقعیت شرکت‌ها در توزیع داده‌ها و توجه به تعامل بین پایداری، حاکمیت شرکتی و تنوع جنسیتی ضروری است.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial Size_{it}} = \beta_4 + \beta_5 BGD_{it} = -0.0052 - 0.0192 * 0.23 = -0.00962 \quad (7)$$

در شرکت‌های چندک ۰/۱۰ (با کمترین نرخ مؤثر مالیاتی)، افزایش اندازه شرکت تأثیر بسیار ضعیفی بر کاهش مالیات دارد. این اثر ناچیز (۰/۰۰۹۶۲-) نشان می‌دهد که حتی با وجود تنوع جنسیتی نسبی ($BGD = 0.23$) نیز، شرکت‌های کوچک در این گروه نمی‌توانند از مزایای مقیاس (مانند دسترسی به معافیت‌های مالیاتی ویژه شرکت‌های بزرگ) بهره ببرند. احتمالاً محدودیت‌های ساختاری یا نظارت شدید مالیاتی مانع از کاهش بیشتر نرخ مؤثر مالیاتی می‌شود.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial Lev_{it}} = \beta_6 + \beta_7 BGD_{it} = 0.0015 - 0.0086 * 0.23 = -0.00048 \quad (8)$$

در چندک ۰/۱۰، افزایش اهرم مالی (نسبت بدهی) تقریباً هیچ تأثیری (۰/۰۰۰۴۸-) بر نرخ مؤثر مالیاتی ندارد. شرکت‌های کوچک در این گروه احتمالاً به دلیل ناتوانی در استفاده بهینه از هزینه‌های بهره به عنوان سپر مالیاتی، نمی‌توانند از اهرم برای کاهش مالیات استفاده کنند. سطح پایین تنوع جنسیتی ($BGD = 0.23$) نیز نقشی در این زمینه ایفا نمی‌کند.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial ROE_{it}} = \beta_8 + \beta_9 BGD_{it} = -0.0499 + 0.2108 * 0.23 = -0.00142 \quad (9)$$

در چندک ۰/۱۰، سودآوری بالا (ROE) تأثیر بسیار ضعیفی (۰/۰۰۱۴۲-) بر کاهش نرخ مؤثر مالیاتی دارد. شرکت‌های کوچک با سود بالا احتمالاً به دلیل محدودیت‌های قانونی یا نظارتی، نمی‌توانند از سود خود برای بهینه‌سازی مالیاتی استفاده کنند. اثر تعامل با تنوع جنسیتی نیز ناچیز است.

تفسیر میزان اثرگذاری جنسیت هیأت مدیره بر اجتناب مالیاتی در چندک ۰/۵۰ :

$$\begin{aligned} \frac{\partial ETR_{it}}{\partial BGD_{it}} &= \beta_2 + \beta_3 S_{it} + \beta_5 Size_{it} + \beta_7 Lev_{it} + \beta_9 ROE_{it} = -0.0004 + 0.0017 * 0.23 - 0.0047 * 18.3 - \\ &0.0416 * 0.68 + 0.0009 * 0.32 = -0.034176 = -0.11402 \quad (10) \end{aligned}$$

بررسی رابطه تنوع جنسیتی هیأت مدیره و نرخ مؤثر مالیاتی در چندک ۰/۵۰ نشان می‌دهد که هر واحد افزایش در شاخص تنوع جنسیتی، نرخ مؤثر مالیاتی را ۰/۱۱۴ واحد کاهش می‌دهد، که ۳/۳ برابر قوی‌تر از میانگین داده‌ها (۰/۰۳۴-) است. این نشان‌دهنده کارایی بالاتر شرکت‌های میانه در استفاده از تنوع جنسیتی برای بهینه‌سازی مالیاتی است. اثر مستقیم تنوع جنسیتی ناچیز (۰/۰۰۰۴-) بوده، اما تعامل با اندازه شرکت و اهرم مالی به ترتیب ۴/۷۵٪ و ۵/۲۴٪ به کاهش نرخ مالیاتی کمک می‌کند، به دلیل

دسترسی به ابزارهای مالیاتی پیچیده‌تر و انعطاف‌پذیری در مدیریت درآمدها. نقش اندازه هیأت مدیره و بازده حقوق مالکانه ناچیز است.

کاهش نرخ مالیاتی در شرکت‌های میانه از دو مکانیزم ناشی می‌شود: بهینه‌سازی مالیاتی هدفمند (مانند تخصیص سود به مناطق کم‌مالیات) و کاهش ریسک نظارتی به دلیل نظارت کمتر بر این شرکت‌ها. حضور زنان در هیأت مدیره با افزایش شفافیت، ریسک شناسایی این استراتژی‌ها را کاهش می‌دهد. تحلیل اقتصادسنجی، غیرخطی بودن رابطه حاکمیت شرکتی و اجتناب مالیاتی را نشان داده و بر مزیت روش‌های چندکی در شناسایی اثرات نامتقارن تأکید می‌کند. تفاوت ضرایب متغیرهای کنترلی، لزوم بررسی تعاملات پویا را برجسته می‌سازد.

از منظر سیاست‌گذاری، تنوع جنسیتی می‌تواند کارایی مالیاتی را بهبود بخشد، اما بدون تقویت شفافیت مالیاتی، ممکن است به گسترش اجتناب مالیاتی منجر شود و عدالت مالیاتی را به خطر اندازد. محدودیت‌های تحلیل شامل عدم اطمینان از رابطه علی، نادیده گرفتن تفاوت‌های صنعتی و متغیرهای واسطه‌ای مانند کیفیت حسابداری است. اثر تنوع جنسیتی در شرکت‌های میانه پیچیده و تحت تأثیر اندازه شرکت و اهرم مالی است. برای مدیران، این یافته اهمیت تنوع جنسیتی را در استراتژی مالیاتی نشان می‌دهد؛ برای سیاست‌گذاران، نیاز به توازن بین تشویق تنوع و حفظ پایه مالیاتی را هشدار می‌دهد؛ و برای پژوهشگران، مسیری برای کاوش مکانیزم‌های روان‌شناختی و سازمانی در تصمیم‌گیری‌های مالیاتی باز می‌کند.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial S_{it}} = \beta_1 + \beta_3 BGD_{it} = -0.0003 + 0.0017 * 0.01 = -0.0003 \quad (11)$$

تأثیر پایداری شرکت بر نرخ مؤثر مالیات در این گروه از شرکت‌ها تقریباً صفر است. بر اساس محاسبات، هر واحد افزایش در شاخص پایداری شرکت تنها منجر به کاهش ۰/۰۰۰۳ واحدی در نرخ مؤثر مالیاتی می‌شود که از نظر عملی بی‌اهمیت است. این نتیجه از دو بخش تشکیل شده است: اثر مستقیم پایداری ($\beta_1 = -0.0003$) کاهش بسیار ضعیف نرخ مؤثر مالیاتی با افزایش پایداری شرکت، که احتمالاً نشان‌دهنده تمایل شرکت‌های پایدارتر به رعایت قوانین مالیاتی یا اجتناب از راهکارهای پرریسک کاهش مالیات است. اثر تعاملی با تنوع جنسیتی ($\beta_3 \times BGD_{it} = +0.000017$) با توجه به سطح بسیار پایین تنوع جنسیتی، این تعامل تقریباً هیچ تأثیری ندارد. این یافته‌ها نشان می‌دهند که در شرکت‌های واقع در این بخش از توزیع (احتمالاً شرکت‌های کوچک یا با ساختار عملیاتی ساده)، پایداری به‌تنهایی ابزار مؤثری برای کاهش مالیات نیست. حتی شرکت‌های پایدارتر نیز نمی‌توانند از این ویژگی برای بهینه‌سازی تهاجمی مالیات استفاده کنند، چراکه یا پیش از این به حد بهینه مالیاتی رسیده‌اند یا به دلیل الزامات نظارتی/حقوقی، امکان کاهش بیشتر نرخ مؤثر مالیاتی وجود ندارد. همچنین نبود تنوع جنسیتی کافی در هیأت‌های مدیره، مانع از ایجاد هماهنگی بین پایداری و ترکیب جنسیتی برای بهبود کارایی مالیاتی می‌شود. از دیدگاه سیاستی، این نتیجه بر اهمیت تمرکز بر ارتقای کیفیت

حاکمیت شرکتی (مانند شفافیت گزارشگری مالی) و ایجاد توازن بین پایداری و انعطاف‌پذیری راهبردی تأکید دارد، نه صرفاً افزایش کمی شاخص‌های پایداری.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial Size_{it}} = \beta_4 + \beta_5 BGD_{it} = -0.0052 - 0.0047 * 0.23 = -0.00628 \quad (12)$$

در چندک ۵۰٪، افزایش اندازه شرکت کاهش جزئی (۰/۰۰۶۲۸-) در نرخ مؤثر مالیاتی ایجاد می‌کند. شرکت‌های میانه با رشد اندازه، احتمالاً از ابزارهای مالیاتی ساده‌تر (مانند هزینه‌های قابل کسر) استفاده می‌کنند، اما اثر تنوع جنسیتی بسیار محدود است. این موضوع نشان می‌دهد که بهبود مدیریت مالیاتی در این گروه بیشتر متکی به خود اندازه شرکت است تا ترکیب هیأت مدیره.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial Lev_{it}} = \beta_6 + \beta_7 BGD_{it} = 0.0015 - 0.0416 * 0.23 = -0.00807 \quad (13)$$

در چندک ۵۰٪، اهرم مالی تأثیر قابل توجه‌تری (۰/۰۰۸۰۷-) بر کاهش نرخ مؤثر مالیاتی دارد. شرکت‌های میانه با استفاده از بدهی و هزینه‌های بهره به عنوان سپر مالیاتی، بار مالیاتی خود را کاهش می‌دهند. هرچند تنوع جنسیتی نقش محدودی دارد، اما ترکیب اهرم بالا و هیأت مدیره متنوع‌تر می‌تواند به بهینه‌سازی مالیاتی کمک کند.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial ROE_{it}} = \beta_8 + \beta_9 BGD_{it} = -0.0499 + 0.0009 * 0.23 = -0.04969 \quad (14)$$

در چندک ۵۰٪، سودآوری بالا (ROE) کاهش قابل توجهی (۰/۰۴۹۶۹-) در نرخ مؤثر مالیاتی ایجاد می‌کند. شرکت‌های میانه با سود بالا احتمالاً از منابع خود برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های کم‌مالیات یا استفاده از معافیت‌ها بهره می‌برند. نقش تنوع جنسیتی در این فرآیند تقریباً صفر است.

تفسیر میزان اثرگذاری جنسیت هیأت مدیره بر اجتناب مالیاتی در چندک ۸۰٪:

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial BGD_{it}} = \beta_2 + \beta_3 S_{it} + \beta_5 Size_{it} + \beta_7 Lev_{it} + \beta_9 ROE_{it} = -0.0012 + 0.0211 * 0.23 - 0.0038 * 18.3 - 0.0625 * 0.68 + 0.0482 * 0.32 = -0.034176 = -0.09296 \quad (15)$$

بررسی اثر تنوع جنسیتی هیأت مدیره بر نرخ مؤثر مالیاتی در چندک‌های ۵۰٪ (میانه) و ۸۰٪ نشان‌دهنده رابطه غیرخطی و وابسته به موقعیت شرکت در توزیع داده‌هاست. در چندک ۸۰٪ (نرخ‌های مالیاتی بالا)، اثر تنوع جنسیتی ضعیف‌تر اما معنادار است (۰/۰۹۳). اندازه شرکت و اهرم مالی نقش اصلی دارند و بازده حقوق مالکانه اثر تعدیل‌کننده مثبت ایجاد می‌کند، که نشان‌دهنده توازن بین کاهش مالیات و حفظ سودآوری در این شرکت‌هاست. در مقابل، در چندک ۵۰٪، اثر تنوع جنسیتی قوی‌تر است، به دلیل انعطاف‌پذیری بیشتر شرکت‌های میانه در به‌کارگیری راهکارهای مالیاتی مانند انتقال سود یا استفاده از معافیت‌ها.

روش چندکی اثرات نامتقارن را بهتر شناسایی کرده و بر محدودیت‌های تحلیل میانگین‌محور (OLS) تأکید دارد. اندازه شرکت در هر دو چندک اثر کاهشی تنوع جنسیتی را تقویت می‌کند، به دلیل دسترسی به منابع مالی و تخصصی. اهرم مالی با استفاده از

هزینه‌های بهره به‌عنوان سپر مالیاتی، این اثر را تشدید می‌کند. در چندک ۰/۸۰، سودآوری بالا به حفظ توازن بین کاهش مالیات و سودآوری کمک می‌کند.

هیأت‌های مدیره متنوع‌تر در شرکت‌های میانه از راهکارهای مالیاتی تهاجمی‌تر استفاده می‌کنند، در حالی که در چندک ۰/۸۰، تمرکز بر کاهش ریسک نقض قوانین مالیاتی با بهبود شفافیت است. این امر احتمال شناسایی توسط نهادهای نظارتی را کاهش می‌دهد. با وجود مزایای اجتماعی تنوع جنسیتی، این سیاست ممکن است به فرسایش پایه مالیاتی منجر شود. سیاست‌گذاران باید مشوق‌های تنوع را با نظارت قوی‌تر بر راهکارهای مالیاتی همراه کنند، به‌ویژه برای شرکت‌های بزرگ‌تر که منابع بیشتری دارند. اثر تنوع جنسیتی پیچیده و متأثر از اندازه شرکت، اهرم مالی و موقعیت در توزیع نرخ مؤثر مالیاتی است. در میانه، بهینه‌سازی مالیاتی تهاجمی‌تر و در چندک ۰/۸۰، مدیریت ریسک و سودآوری برجسته است. این یافته‌ها برای مدیران (استراتژی مالیاتی)، سیاست‌گذاران (قوانین متوازن) و پژوهشگران (مکانیزم‌های علی) اهمیت داشته و نیازمند تفسیر در بستر اقتصادی، صنعتی و قانونی است.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial S_{it}} = \beta_1 + \beta_3 BGD_{it} = -0.0018 + 0.0211 * 0.01 = -0.00159 \quad (16)$$

در شرکت‌های چندک ۰/۸۰ (با نرخ مؤثر مالیاتی بالا)، افزایش شاخص پایداری تأثیر ناچیزی بر کاهش بار مالیاتی دارد، به‌طوری‌که هر واحد افزایش در پایداری تنها ۰/۰۰۱۵۹ واحد نرخ مؤثر مالیاتی را کاهش می‌دهد. این اثر از دو عامل تشکیل شده است: اثر مستقیم پایداری ($\beta_1 = -0.0018$) که کاهش جزئی نرخ مالیاتی را به دلیل رعایت استانداردهای شفاف یا اجتناب از راهکارهای پرریسک مالیاتی نشان می‌دهد، و اثر تعاملی با تنوع جنسیتی ($\beta_3 \times BGD_{it} = +0.00211$) که به دلیل سطح پایین تنوع جنسیتی تقریباً بی‌تأثیر است. فقدان تنوع جنسیتی مانع هم‌افزایی بین پایداری و ترکیب هیأت مدیره برای بهینه‌سازی مالیاتی می‌شود.

این یافته‌ها نشان می‌دهد پایداری در این شرکت‌ها ابزار مؤثری برای کاهش مالیات نیست، احتمالاً به دلیل نظارت مالیاتی دقیق‌تر یا محدودیت‌های ساختاری مانند اندازه بزرگ یا عملیات بین‌المللی. سطح ناچیز حضور زنان در هیأت مدیره نیز امکان طراحی راهکارهای مالیاتی نوآورانه را محدود می‌کند. مدیران باید بر بهبود حاکمیت شرکتی، مانند استخدام مشاوران مالیاتی یا افزایش شفافیت، تمرکز کنند. سیاست‌گذاران نیز باید مشوق‌های پایداری را با قوانین شفافیت مالیاتی تقویت کنند تا از سوءاستفاده جلوگیری شود. برای سرمایه‌گذاران، این نتایج نشان می‌دهد که پایداری به‌تنهایی تأثیر قابل‌توجهی بر عملکرد مالیاتی ندارد.

محدودیت‌ها شامل عدم قطعیت در رابطه علی (آیا پایداری علت کاهش مالیات است یا نتیجه آن؟)، تفاوت‌های صنعتی (مانند انرژی در مقابل فناوری)، و خطای اندازه‌گیری در شاخص‌های پایداری است. عوامل دیگری مانند اندازه شرکت، اهرم مالی، و فشار نظارتی

نقش بزرگ‌تری در تعیین بار مالیاتی دارند. این یافته‌ها بر لزوم راهبردهای مالیاتی چندبُعدی و تلفیق پایداری با حاکمیت شرکتی تأکید می‌کند.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial Size_{it}} = \beta_4 + \beta_5 BGD_{it} = -0.0052 - 0.0038 * 0.23 = -0.00607 \quad (17)$$

در چندک ۰/۸۰ (شرکت‌های با نرخ مؤثر مالیاتی بالا)، اندازه شرکت کمترین تأثیر (۰/۰۰۶۰۷-) را بر کاهش مالیات دارد. شرکت‌های بزرگ در این گروه احتمالاً تحت نظارت شدید مراجع مالیاتی قرار دارند، بنابراین حتی افزایش اندازه نیز نمی‌تواند راهکارهای مالیاتی جدیدی ایجاد کند. نقش تنوع جنسیتی نیز ناچیز است.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial Levit} = \beta_6 + \beta_7 BGD_{it} = 0.015 - 0.3628 * 0.23 = -0.06844 \quad (18)$$

در چندک ۰/۸۰، اهرم مالی اثر قوی (۰/۰۶۸۴۴-) بر کاهش نرخ مؤثر مالیاتی دارد. شرکت‌های این گروه با استفاده تهاجمی از بدهی (مانند انتشار اوراق قرضه) و بهره‌گیری از هزینه‌های بهره به عنوان سپر مالیاتی، بار مالیاتی را کاهش می‌دهند. با این حال، این استراتژی ریسک ورشکستگی یا تحریم‌های نظارتی را افزایش می‌دهد. نقش تنوع جنسیتی همچنان کم‌رنگ است.

$$\frac{\partial ETR_{it}}{\partial ROE_{it}} = \beta_8 + \beta_9 BGD_{it} = -0.0499 + 0.0482 * 0.23 = -0.03881 \quad (19)$$

در چندک ۰/۸۰، سودآوری بالا (ROE) کاهش متوسطی (۰/۰۳۸۸۱-) در نرخ مؤثر مالیاتی ایجاد می‌کند. شرکت‌های این گروه از سودهای کلان برای اجرای راهکارهای مالیاتی پیچیده (مانند تأسیس شعبه در مناطق کم مالیات) استفاده می‌کنند. هرچند تعامل با تنوع جنسیتی اندکی مثبت است، اما این اثر ناچیز است و کاهش مالیات عمدتاً متکی بر سودآوری و نه ترکیب هیأت مدیره است. در بررسی ارتباط ویژگی‌های شرکت (اندازه شرکت، اهرم مالی و بازده حقوق مالکانه) به صورت مختصر روابط ذیل مشاهده گردید.

جدول ۳. بررسی ارتباط ویژگی‌های مالی شرکت با نرخ مؤثر مالیاتی و نقش تعدیلی تنوع جنسیتی هیأت مدیره

ویژگی شرکت	چندک ۱۱۰ام (ETR) (پایین)	چندک ۱۵۰ام (میان)	چندک ۱۸۰ام (ETR) (بالا)	نقش تعدیلی تنوع جنسیتی (BGD) در چندک‌ها
اندازه شرکت	تأثیر منفی ضعیف (-۰/۰۰۹۶۲)	تأثیر منفی متوسط (-۰/۰۰۶۲۸)	تأثیر منفی محدود (-۰/۰۰۶۰۷)	کاهش اثر منفی در چندک ۱۱۰ام (+۰/۰۰۰۱)
	غیرمعنادار	معنادار (p<0.05)	غیرمعنادار	تقویت اثر منفی در چندک ۱۵۰ام (-۰/۰۰۴۷)
				تأثیر ناچیز در چندک ۱۸۰ام (-۰/۰۰۳۸)
اهرم مالی	تأثیر ناچیز (-۰/۰۰۰۴۸)	تأثیر منفی قوی (-۰/۰۰۸۰۷)	تأثیر منفی شدید (-۰/۰۶۸۴۴)	کاهش اثر مثبت در چندک ۱۱۰ام (-۰/۰۰۰۸۶)
	غیرمعنادار	معنادار (p<0.01)	معنادار (p<0.001)	تقویت اثر منفی در چندک ۱۵۰ام (-۰/۰۰۴۱۶)
				تقویت قوی اثر منفی در چندک ۱۸۰ام

				(- ۰/۳۶۲۸)
بازده حقوق صاحبان سهام	تأثیر منفی ضعیف (- ۰/۰۰۱۴۲)	تأثیر منفی شدید (- ۰/۴۹۶۹)	تأثیر منفی متوسط (- ۰/۳۸۸۱)	اثر مثبت ضعیف در چندک ۱۰ام (+ ۰/۲۱۰۸)
	غیرمعنادار	معنادار (p< 0.001)	معنادار (p< 0.05)	اثر ناچیز در چندک ۱۵۰ام (+ ۰/۰۰۰۹)
				اثر مثبت نسبی در چندک ۸۰ام (+ ۰/۰۴۸۲)

منبع: یافته‌های پژوهش

حضور تنوع جنسیتی در هیأت مدیره جهت رابطه بین ویژگی‌های مالی شرکت (اندازه شرکت، اهرم مالی، بازده حقوق مالکانه) و اجتناب مالیاتی را تغییر داده و نقش تعدیل‌کننده‌ای ایفا می‌کند، که تأیید فرضیه چهارم پژوهش را نشان می‌دهد. ضرایب تعیین در کوانتایل‌های ۱۰/۰، ۵۰/۰ و ۸۰/۰ به ترتیب ۰/۹۱، ۰/۶۵ و ۰/۸۴ است. آزمون برابری شیب و تقارن در سطح خطای ۵٪ نشان می‌دهد ضرایب در کوانتایل‌ها برابر و متقارن نیستند، که بیانگر تفاوت‌های معنادار در رفتار متغیرها در توزیع‌های مختلف است. در کوانتایل ۱۰/۰ (اجتناب مالیاتی بالا)، ضریب پایداری شرکتی نشان‌دهنده تمایل شرکت‌های با پایداری ضعیف به اجتناب مالیاتی است، که با نظریه دینفعان (فریمن، ۱۹۸۴) همخوانی دارد. در کوانتایل ۸۰/۰ (اجتناب مالیاتی پایین)، ضریب پایداری مثبت و قوی‌تر است، که نشان‌دهنده تأثیر پایداری بر کاهش اجتناب مالیاتی در شرکت‌های با عملکرد مالیاتی بهتر است. در کوانتایل ۱۰/۰، ضریب تنوع جنسیتی اثر محدودی را نشان می‌دهد، احتمالاً به دلیل حضور کم زنان. در کوانتایل‌های ۵۰/۰ و ۸۰/۰، ضریب قوی‌تر است، که با ویژگی‌های روان‌شناختی زنان مانند ریسک‌گریزی و اخلاق‌مداری (کروسون و گنیزی، ۲۰۰۹؛ گیلیگان، ۱۹۸۲) همخوانی دارد. اندازه شرکت در کوانتایل ۱۰/۰ اثر مثبت و در کوانتایل ۸۰/۰ اثر منفی دارد، که نشان‌دهنده اجتناب مالیاتی بیشتر در شرکت‌های بزرگ‌تر با نظارت کمتر و محافظه‌کاری در شرکت‌های تحت نظارت شدید است. اهرم مالی در کوانتایل ۱۰/۰ اثر مثبت و قوی‌تر دارد، که فشار بدهی را نشان می‌دهد. بازده حقوق مالکانه در کوانتایل ۸۰/۰ اثر مثبت دارد، که بیانگر کاهش نیاز به اجتناب مالیاتی در شرکت‌های سودآور است. شرکت‌های کوانتایل ۱۰/۰ از استراتژی‌های تهاجمی اجتناب مالیاتی به دلیل نظارت ضعیف یا فشار مالی استفاده می‌کنند، در حالی که شرکت‌های کوانتایل ۸۰/۰ تحت نظارت شدیدتر، محافظه‌کارانه‌تر عمل می‌کنند. محدودیت حضور زنان و نظارت مالیاتی ضعیف در برخی صنایع، اثر تنوع جنسیتی و پایداری را در کوانتایل‌های پایین کاهش می‌دهد این موضوع با یافته‌های احمدی و همکاران (۱۴۰۳) همخوانی دارد که نشان می‌دهد ساختارهای اقتصادی ایران بر رفتار مالیاتی تأثیر می‌گذارد. ویژگی‌های ریسک‌گریزی و اخلاق‌مداری زنان در کوانتایل‌های میانی و بالا، به دلیل فرصت بیشتر برای نظارت و تصمیم‌گیری اخلاقی، اثر قوی‌تری بر کاهش اجتناب مالیاتی دارد.

۶. بحث و نتیجه گیری

پایداری شرکتی و تنوع جنسیتی به دلیل اهمیت روزافزون پایداری توجه پژوهش‌ها را جلب کرده‌اند، اما رابطه و تکامل دانش در این حوزه‌ها مبهم است. این مطالعه برای نخستین بار اثرات این دو متغیر را بر اجتناب مالیاتی در سطح چندک‌ها بررسی می‌کند و فرض می‌کند هیأت‌مدیره‌های متنوع جنسیتی دیدگاه متعادل‌تری دارند و مسئولیت‌های اجتماعی و ذینفعان را بیشتر در نظر می‌گیرند. نتیجه اصلی این است که هیأت‌مدیره‌های با تنوع جنسیتی با گزارشگری پایداری باکیفیت‌تر مرتبط‌اند و مدیران زن اثر بیشتری بر کاهش اجتناب مالیاتی از طریق کیفیت گزارشگری دارند. بررسی ویژگی‌های مالی شرکت‌ها این اثر را تأیید می‌کند و چهار فرضیه پژوهش را پشتیبانی می‌کند. فرضیه اول همخوان با الکوردی و همکاران (۲۰۲۴) و بارانی و براتی (۱۴۰۲) است؛ اما با نصیح و همکاران (۲۰۲۴) و آماندا و همکاران (۲۰۲۳) ناسازگار است. فرضیه دوم همسو با بوهن و همکاران (۲۰۲۴)، زولفا و همکاران (۲۰۲۳)، جاربویی و همکاران (۲۰۲۰) و احمدپور و کنعانی (۱۴۰۲) است و با مالا و آردیانتو (۲۰۲۱) ناسازگار است. فرضیه سوم همسو با الکوردی و همکاران (۲۰۲۴) است و با آماندا و همکاران (۲۰۲۳) ناسازگار است.

نتایج پژوهش نشان داد پایداری شرکتی و تنوع جنسیتی هیأت‌مدیره به‌طور کلی با کاهش اجتناب مالیاتی در شرکت‌های بورسی تهران طی دوره ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۲ مرتبط است، به‌ویژه در چندک‌های میانی و بالای نرخ مؤثر مالیاتی. با این حال، برخی مطالعات نتایج متفاوتی گزارش کرده‌اند. جاربویی و همکاران (۲۰۲۰) در تونس اثر مثبت پایداری بر نرخ مؤثر مالیاتی را در شرکت‌های کوچک‌تر نشان دادند، اما این پژوهش اثر قوی‌تری در شرکت‌های بزرگ‌تر گزارش کرد. کوورمن و ولت (۲۰۱۹) در اروپا تأثیر محدود تنوع جنسیتی بر اجتناب مالیاتی را نشان دادند، در حالی که این پژوهش اثر منفی و معنی‌دار تنوع جنسیتی را تأیید کرد. لانیس و همکاران (۲۰۱۷) در استرالیا رابطه مثبت و غیرخطی پایداری با اجتناب مالیاتی را گزارش کردند، اما این پژوهش رابطه منفی و خطی را نشان داد.

دلایل مغایرت نتایج به عوامل نظری، روش‌شناختی و بستر پژوهش مرتبط است. الف) تفاوت‌های اقتصادی و فرهنگی: ایران با ساختار اقتصادی متمرکز، نظارت مالیاتی ضعیف و تورم بالا، بستری متفاوت از کشورهای توسعه‌یافته دارد. این شرایط انگیزه اجتناب مالیاتی را افزایش می‌دهد، اما حضور زنان در هیأت‌مدیره و پایداری شرکتی به دلیل نظارت قوی‌تر و حساسیت به ریسک‌های شهری، این رفتار را کاهش می‌دهد (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳). میانگین حضور زنان در هیأت‌مدیره ایران کمتر از کشورهای توسعه‌یافته است، که اثر آن‌ها را در ایران قوی‌تر می‌کند، برخلاف کوورمن و ولت (۲۰۱۹). ب) تفاوت‌های روش‌شناختی: این پژوهش از رگرسیون کوانتایل برای تحلیل توزیع اجتناب مالیاتی در چندک‌های ۱۰٪، ۵۰٪ و ۸۰٪ استفاده کرد، که نسبت به رگرسیون حداقل مربعات معمولی در لانیس و همکاران (۲۰۱۷) دقیق‌تر است. همچنین، شاخص‌های پایداری در این پژوهش جامع‌تر از جاربویی و همکاران (۲۰۲۰) بودند. ج) تفاوت‌های نظری و رفتاری: زنان در ایران به دلیل بستر فرهنگی محافظه‌کار، نظارت قوی‌تر و تصمیم‌گیری‌های

اخلاقی‌تری دارند (گیلیگان، ۱۹۸۲؛ کروسون و گنیزی، ۲۰۰۹)، که اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. فشارهای اجتماعی برای پایداری در ایران در مراحل ابتدایی است، که رفتار مالیاتی شفاف‌تر را در شرکت‌های پایدار تقویت می‌کند، برخلاف لانیس و همکاران (۲۰۱۷). این مطالعه با محدودیت‌هایی مواجه بود: اول، تنها شرکت‌های بورسی بررسی شدند و شرکت‌های غیربورسی نادیده گرفته شدند، لذا تعمیم نتایج باید با احتیاط باشد. دوم، دوره ۷ ساله (۱۳۹۶-۱۴۰۲) ممکن است رفتار مالیاتی را به‌طور کامل نشان ندهد، بنابراین پیشنهاد می‌شود دوره‌های طولانی‌تر بررسی شوند.

پیشنهادهای سیاستی و کاربردی شامل تقویت پایداری شرکتی از طریق برنامه‌های آموزشی و سیاست‌های هدفمند است، زیرا شرکت‌های با پایداری بالاتر نرخ مؤثر مالیاتی بیشتری دارند. شرکت‌ها باید حضور زنان در هیأت‌مدیره را افزایش دهند، زیرا این امر با کاهش اجتناب مالیاتی و بهبود شفافیت مرتبط است (کروسون و گنیزی، ۲۰۰۹). تقویت مکانیزم‌های نظارتی داخلی، مانند کمیته‌های حسابرسی با حضور زنان، نیز ضروری است. نهادهای نظارتی مانند سازمان امور مالیاتی باید مشوق‌هایی نظیر تخفیف مالیاتی برای شرکت‌های با پایداری بالا و تنوع جنسیتی ارائه دهند. سازمان بورس باید حداقل حضور ۲۰٪ زنان در هیأت‌مدیره را الزامی کند. انتشار گزارش‌های پایداری استاندارد نیز نظارت ذینفعان را تقویت و اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهد. از منظر نظری، نظریه ذینفعان (فریمن، ۱۹۸۴) و نظریه روان‌شناسی جنسیتی (گیلیگان، ۱۹۸۲) نشان می‌دهند تنوع جنسیتی و پایداری با افزایش پاسخگویی و تصمیم‌گیری محافظه‌کارانه، اجتناب مالیاتی را کاهش می‌دهند. شواهد تجربی نیز تأیید کرد شرکت‌های با عضو زن در هیأت‌مدیره نرخ مؤثر مالیاتی بالاتری دارند. برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود این موضوع به تفکیک صنایع و در دوره زمانی طولانی‌تر بررسی شود. همچنین، اثر تنوع جنسیتی بر رابطه شاخص‌های پایداری و اجتناب یا فرار مالیاتی و تأثیر آن بر قیمت‌گذاری اولیه شرکت‌های عرضه اولیه مطالعه شود. جایگزینی متغیرهای تعدیل‌کننده مانند بحران مالی، مدیریت سود یا تخصص مدیرعامل نیز می‌تواند مطالعه را گسترش دهد.

تأمین مالی

نویسندگان مقاله اعلام کردند که هیچ حمایت مالی برای این پژوهش وجود ندارد.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله اعلام کردند که هیچگونه تضاد منافی برای این پژوهش وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در مفهوم‌سازی و نگارش مقاله مشارکت داشتند. همه نویسندگان محتوای مقاله را تأیید کردند و در تمامی جنبه‌های کار توافق داشتند.

References

- Adams, R. B., & Ferreira, D. (2009). Women in the boardroom and their impact on governance and performance. *Journal of Financial Economics*, 94(2), 291-309. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2008.10.007>
- Adu, D. A., Flynn, A., & Grey, C. (2022). Carbon performance, financial performance and market value: The moderating effect of pay incentives. *Business Strategy and the Environment*, 32, 2111–2135. <https://doi.org/10.1002/BSE.3239>
- Ahmadi, S., Khezri, M., Zandi, F., & Safavi, B. (2024). Investigating The Effect of Inflation on Rent-seeking from Tax Revenues: DSGE Approach. *Macroeconomics Research Letter*, 19(42), 115-138 (In Persian). doi: 10.22080/mrl.2024.27128.2081
- Ahmadpour, H., & Kanani, A. (2023). A Study of the Effect of Gender Diversity in Board of Directors on Tax Evasion Considering the Moderating Role of Social Accountability. *Studies of ethics and behavior in accounting and auditing*, 3(3), 91-122 (In Persian).
- Alkurdi, A., Almarayeh, T., Bataineh, H., Al Amosh, H., & Khatib, S.F.A. (2024). Corporate profitability and effective tax rate: the moderating role of board gender diversity. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 15 (1), 153-171. <https://doi.org/10.1108/JIABR-05-2022-0122>.
- Allam, A., Abou-El-Sood, H., Elmarzouky, M., & Yamen, A. (2024). Financial development and tax evasion: International evidence from OECD and non-OECD countries. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4626919
- Amanda, R. A., Fitriana, V. E., & Mapuasari, S. A. (2023). Corporate Profitability, Audit Quality & Board Gender Diversity: Does it Influence Tax Avoidance? *Ultimaccounting Jurnal Ilmu Akuntansi*, 15(2), 375-398. <https://doi.org/10.31937/akuntansi.v15i2.3363>
- Azarbayjani, K., hamidi, N., & sameti, M. (2021). The Key to Solving the Corruption Problem: Gender, Government, Religion, and Their Impact on Each Other. *Macroeconomics Research Letter*, 16(32), 171-189 (In Persian). doi: 10.22080/iejm.2023.20367.1819
- Barani bare bi chast, M., & Barati, M. (2023). The impact of sustainable social performance on tax avoidance of companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting and Management Vision*, 6(82), 136-148 (In Persian).
- Bataineh, H. (2025). The moderating effect of female directors on the relationship between ownership structure and tax avoidance practices. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(7), 350. <https://doi.org/10.3390/jrfm18070350>
- Baudot, L., Johnson, J. A., Roberts, A., & Roberts, R. W. (2020). Is corporate tax aggressiveness a reputation threat? Corporate accountability, corporate social responsibility, and corporate tax behavior. *Journal of Business Ethics*, 163(2), 197–215. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04227-3>
- Boahen, E., Mamatzakis, E. C., Neri, L., & Russo, A. (2024). Mitigating Tax Avoidance: The Role of Board Interpersonal Diversity in the United Kingdom. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4803888> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4803888>
- Chyz, J. A., Gal-Or, R., Naiker, V., & Sharma, D. S. (2021). The association between auditor provided tax planning and tax compliance services and tax avoidance and tax risk. *The Journal of the American Taxation Association*, 43(2), 7-36.
- Croson, R., & Gneezy, U. (2009). Gender differences in preferences. *Journal of Economic Literature*, 47(2), 448-474. DOI: 10.1257/jel.47.2.448
- Dang, V. C., Tran, X. H., & McMillan, D. (2021). The impact of financial distress on tax avoidance: An empirical analysis of the Vietnamese listed companies. *Cogent Business & Management*, 8(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2021.1953678>
- Darabi, R., Pashanejad, Y., & Tadayonfard, E. (2017). Examination of the Relationship between Social Responsibility, Economic Performance and Tax Avoidance in Companies Listed in the Tehran Stock Exchange. *Journal of Iranian Accounting Review*, 4(15), 67-92 (In Persian). doi: 10.22055/jiar.2018.19748.1068
- Darmawan, K. A. (2024). The Effect of Board Gender Diversity on the Company: A Literature Review. *Journal La Sociale*, 5(2), 437-449. <https://doi.org/10.37899/journal-la-sociale.v5i2.1122>

Delgado, F. J., Fernández-Rodríguez, E., García-Fernández, R., Landajo, M., & Martínez-Arias, A. (2023). Tax avoidance and earnings management: a neural network approach for the largest European economies. *Financial Innovation*, 9(1), 19.

Elamer, A. A., Boulhaga, M., & Ibrahim, B. I. (2024). Corporate tax avoidance and firm value: The moderating role of environmental, social, and governance (ESG) ratings, *Business strategy and the environment*, <https://doi.org/10.1002/bse.3881>

Fallan, E., & Fallan, L. (2019). Corporate tax behaviour and environmental disclosure: Strategic trade-offs across elements of CSR? *Scandinavian Journal of Management*, 35 (3). <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2019.02.001>

Freeman, R.E. (1984). Strategic management: A stakeholder approach. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Ghaleb, B. A. A., Qaderi, S. A., Almashaqbeh, A., & Qasem, A. (2021). Corporate social responsibility, board gender diversity and real earnings management: The case of Jordan. *Cogent Business and Management*, 8(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2021.1883222>

Giannarou, L., & Tzeremes, P. (2025). CSR performance and corporate tax avoidance in the hospitality and tourism industry: Do women directors moderate this relationship? *International Hospitality Review*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1108/IHR-08-2024-0037>

Gilligan, C. (1982). In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Harvard University Press.

Heydari Rostami, K., Nikzad Ghadikolaei, M., & Khalili, Y. (2025). The women's flourish in the board of directors and the company's sustainability performance. *Journal of Sustainable Human Resource Management*, 7(12), 161-147 (In Persian). doi: 10.22080/shrm.2024.5230

Hoever, I. J., van Knippenberg, D., van Ginkel, W. P., & Barkema, H. G. (2012). Fostering team creativity: Perspective taking as key to unlocking diversity's potential. *Journal of Applied Psychology*, 97(5), 982-996. <https://doi.org/10.1037/a0029159>

Hossain, M. S., Ling, C. C., Pathiranage, N. W., & Fung, C. Y. (2025). Nexus between corporate sustainability disclosures and tax avoidance: Does gender quotas on board make any difference? *International Journal of Disclosure and Governance*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1057/s41310-025-00301-7>

Inger, K. K., & Vansant, B. (2019). Market valuation consequences of avoiding taxes while also being socially responsible. *Journal of Management Accounting Research*, 31(2), 75–94. <https://doi.org/10.2308/jmar-52169>

Jarboui, A., Saad, M. K. B., & Riguen, R., (2020). Tax avoidance: do board gender diversity and sustainability performance make a difference? *Journal of Financial Crime*. 27(4), 1389-1408. DOI: 10.1108/JFC-09-2019-0122

Jensen, M., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure, *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)

Khajavi, S., Valipour, H., & Kavianifard, H. (2018). The investigating of the role of the board in tax avoidance firms listed in the Tehran Stock Exchange. *Financial Accounting Knowledge*, 5(2), 59-84 (In Persian). doi: 10.30479/jfak.2018.1439

Khalili, Y., Heydari Rostami, K. & Shahali, M. (2024). Corona Anxiety and Women Trading Style. *Iranian Journal of Finance*, 8(3), 48-72. doi: 10.61186/ijf.2024.416832.1433

Kovermann, J., & Velte, P. (2019). The impact of corporate governance on corporate tax avoidance—A literature review. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 36, 100270. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2019.100270>

Lopo Martinez, A., Rodrigues, J., Dias Filho, J. M., & Nakao, S. (2024). Tax Aggressiveness and Corporate Financialization in Brazil. *Journal of Accounting, Management and Governance*, 26(3), 378–412. <https://doi.org/10.51341/cgg.v26i3.3130>

Mahmoudinia, D. (2021). The asymmetric effects of monetary policy, currency crises and oil price on food inflation in Iran: an application of quantile regression. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/17520843.2021.2005926>

Mohseni Maleki, B. (2021). Factors Affecting Tax Evasion Using Structural Equation Techniques - The Role of Tax Knowledge as a Moderator. *Macroeconomics Research Letter*, 16(31), 13-36 (In Persian). doi: 10.22080/iejm.2021.20136.1810

Nasih, M., Harymawan, I., Abdul Rasid, S. Z., & Putra, F. K. G. (2024) (Accepted/In press). Tax avoidance and sustainability reporting: Alignment or greenwashing strategy? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. <https://doi.org/10.1002/csr.2927>

Pham. M.T., Nguyen, L.V., & Nguyen, T.T. M. (2024). The Effect of Corporate Governance on Tax Avoidance: Evidence from Listed Firms in Vietnam. *Economic Insights – Trends and Challenges*, 13(2), 1-15. <https://doi.org/10.51865/EITC.2024.02.01>

- Rudyanto, A., & Pirzada, K. (2021). The role of sustainability reporting in shareholder perception of tax avoidance, *Social Responsibility Journal*, 17 (5), 669-685. <https://doi.org/10.1108/SRJ-01-2020-0022>
- Sarhan, A.A., Elmagrhi, M.H., & Elkhassen, E.M. (2024). Corruption prevention practices and tax avoidance: The moderating effect of corporate board characteristics, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 55, 100615. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2024.100615>
- Selinšek, A., Rocco, S., & Milfelner, B. (2021). Design orientation as a source of sustainable company performance. *International Journal of Sustainable Economy*, 13(1), 87–106.
- Shafieii, H., Khodamipour, A., & Dastgir, M. (2017). A Survey on the Relation between Changes in Level of Social and Environmental Issues Disclosure and Profitability Indexes by Using KLD Index. *Financial Accounting Knowledge*, 3(4), 43-64 (In Persian).
- Souguir, Z., Lassoued, N., Khanchel, I., & Bouzgarrou, H. (2024). Environmental performance and corporate tax avoidance: Greenwashing policy or eco-responsibility? The moderating role of ownership structure. *Journal of Cleaner Production*, 434, 140152. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140152>
- Vaghfi, S. H., Noor bakhsh hosini, Z., & Abdohgkarim Fazel, N. (2024). The impact of tax avoidance on company performance with an emphasis on the role of ownership structure. *Iranian Journal of Accounting, Auditing and Finance in the Islamic Environment*, 2(4), 31-58 (In Persian). doi: 10.22034/aafie.2024.405503.1029
- Zulfa, H.A., Nurhayati, E., & Dahlan, M. (2023). The Effect of Board Gender Diversity, Executive Character, and Audit Quality on Tax Avoidance (Empirical Study on Infrastructure Sector Companies Listed on the Indonesia Stock Exchange (2018 - 2020), *International Journal of Multidisciplinary Research and Publications (IJMRAP)*, 6(2), 41-47.